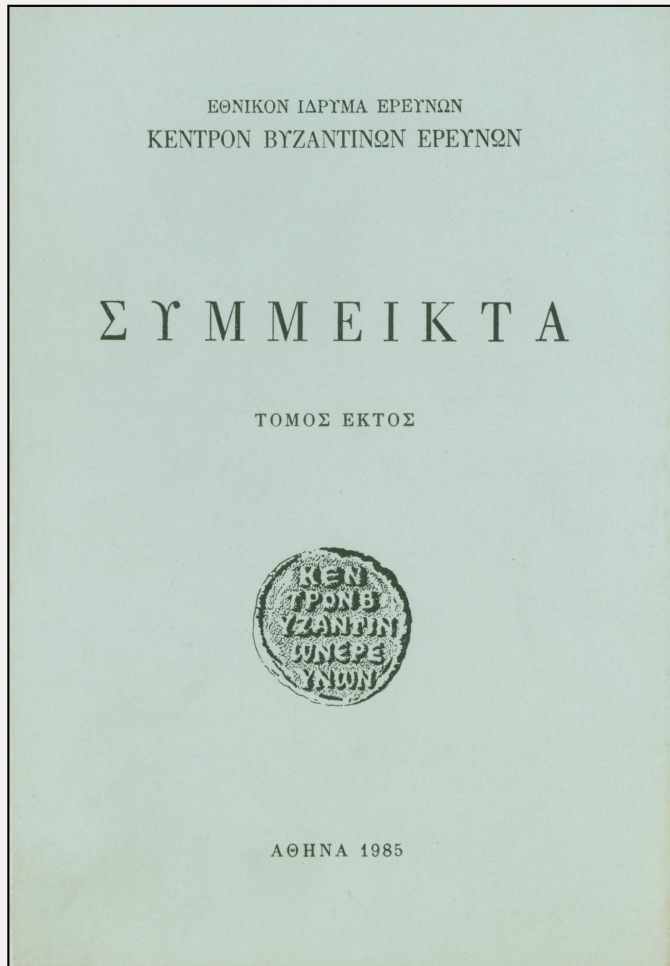

Βυζαντινά Σύμμεικτα

Τομ. 6, 1985

Συμβολή στην ιστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς
Αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.). Φιλολογικὲς πηγές

ΠΑΤΟΥΡΑ Σοφία
[10.12681/byzsym.705](https://doi.org/10.12681/byzsym.705)

Copyright © 1985

To cite this article:

ΠΑΤΟΥΡΑ (1985). Συμβολή στην ιστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.). Φιλολογικὲς πηγές. Βυζαντινά Σύμμεικτα, 6, 315-351.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (4ος - 6ος αιώ.)*

Φιλολογικές πηγές

Είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς την πολιτική και εθνική διαφοροποίηση που συντελέστηκε στις βόρειες επαρχίες της βαλκανικής Χερσονήσου στον 7ο αιώνα. Αν δεν εξετάσει με προσοχή την πορεία των γεγονότων και της αυτοκρατορικής πολιτικής στην περιοχή του Δούναβη κατά τους τρεις προηγούμενους αιώνες¹. Το δουνάβικο *limes* θ' αποκτήσει ξεχωριστή σημασία από τους πρώτους αιώνες της ιστορίας του Βυζαντίου, δεδομένου ότι οι συχνές παραβιάσεις του από τις επιδρομές των βαρβαρικών λαών θα έχουν άμεσο αντίκτυπο στη ζωή των βορείων επαρχιών με επικίνδυνες προεκτάσεις για την πρωτεύουσα της ανατολικής αυτοκρατορίας. Η διαχρονική παρουσίαση, μέσα από κριτική ανάλυση, των γεγονότων που διαδραματίστηκαν στο βόρειο σύνορο της αυτοκρατορίας με την παράλληλη περιγραφή των συνθηκών που δημιουργούσαν, θα συμβάλλει, πιστεύουμε, στην καλύτερη κατανόηση του σλαβικού προβλήματος, το οποίο με το τέλος του 6ου αιώ. αρχίζει να παίρνει επικίνδυνες για την αυτοκρατορία διαστάσεις. Η εγκατάλειψη της υπαίθρου, ή καταστροφή μεγάλων αστικών κέντρων και φρουρίων, ή διαδοχική μείωση του ντόπιου πληθυσμού, ή έποικισμός πολλών περιοχών του Ίλλυρικού και της Θράκης με φυλές ή ομάδες βαρβαρικές, ή συρρίκνωση της οικονομίας και ή σταδιακή διαφοροποίηση της εθνικής σύνθεσης του πληθυσμού είναι οι βασικοί παρά-

* Μια πρώτη προσέγγιση του θέματος έγινε στο 5ο Διεθνές Συνέδριο Σπουδών ΝΑ Ευρώπης, με την ανακοίνωση: *Les invasions barbares en Illyrie et en Thrace (IVe-VIe s.)*

1. Ο P. Lemerle, μολονότι από τον τίτλο της εργασίας του «*Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'époque romaine jusqu'au VIIIe siècle*» (*Revue Historique* 241/2 (1954), σελ. 265 - 308) φαίνεται ότι καλύπτει όλο το φάσμα των βαρβαρικών επιδρομών της πρώιμης βυζαντινής περιόδου, στη μελέτη του θέματος αντιπάρεχεται με πολύ γοργό ρυθμό τα γεγονότα των πρώτων αιώνων για να φθάσει και να έμμεινει στο σλαβικό κυρίως πρόβλημα και τις συνέπειές του. Στόχος μας είναι η παρουσίαση μιας ολοκληρωμένης εικόνας των γεγονότων που έλαβαν χώρα στη μεγάλη γεωγραφική-ιστορική ενότητα Ίλλυρικού και Θράκης στους πρώτους αιώνες του Βυζαντίου, σύμφωνα με το πνεύμα των χρονογράφων της εποχής, ανεξάρτητα δηλ. από τη διοικητική τους διαίρεση και υπαγωγή. Ίδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις βόρειες επαρχίες που πρώτες υπέστησαν τις επιπτώσεις των βαρβαρικών επιδρομών.

γοντες που θά οδηγήσουν στην αποδυνάμωση του *limes* και στην απώλεια του έλέγχου της περιοχής από την αυτοκρατορία.

Huni in Halanos, Halani in Gothos, Gothi in Thaifalos et Sarmatos insurrexerunt. Έτσι παρουσιάζει ο Άμβρόσιος (expos. Evang. Secundum Lucam X, 10) την άφιξη των Ούννων και τις συνέπειές της· έτσι έρμηνεύεται ή άκατάπαυστη κάθοδος προς τὸ Δούναβη του ένός λαοῦ μετά τὸν ἄλλο. Ἡ άφιξη κάθε νέου ισχυροῦ φύλου κοντά στα σύνορα τῆς αυτοκρατορίας προκαλεῖ άναστάτωση και άνασφάλεια στους λαούς που συναντᾶ. Οί μεταξύ τους πόλεμοι, ή άνασφάλεια, και ή έλλειψη γῆς και άγαθῶν άναγκάζουν τους βαρβαρικούς λαούς νά παραβιάζουν συχνά τὰ σύνορα τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας. Ἡ παρουσία τους στό βόρειο σύνορό της έντείνεται από τὸ β' κυρίως μισό του 3ου αἰ. Μεταγενέστερες πηγές μνημονεύουν συχνά έπιδρομές μεμονωμένων ισχυρῶν λαῶν ή πολεμικῆς έπιχειρήσεις ένωμένων σέ συμμαχία μικροτέρων φύλων στίς έπαρχίες του Ἰλλυρικοῦ και τῆς Θράκης. Ἀνάμεσα στους λαούς που κατονομάζουν (Γότθοι, Σουέβοι, Σαρμάτες, Κάρποι, Πεῦκες, Βαστάρνοι, κ.λ.π.) ιδιαίτερα αἰσθητή κάνουν τήν παρουσία τους οί Γότθοι και οί Κάρποι. Λατῖνοι και βυζαντινοί χρονογράφοι έπισημαίνουν τίς καταστροφές που προκαλοῦσαν στην ὕπαιθρο και στίς δχυρωμένες πόλεις καταγράφοντας παράλληλα και τίς απώλειες που επέφεραν στό ανθρώπινο δυναμικό τῶν περιοχῶν που έπλητταν¹.

Ἀπό τὸ τελευταῖο τέταρτο του 3ου αἰώνα οί ρωμαῖοι αυτοκράτορες Αὐρηλιανός, Πρόβος, Διοκλητιανός και Γαλέριος συνειδητοποιώντας τή στρατηγική σπουδαιότητα του δουνάβικοῦ *limes*, έγκαινιάζουν μιὰ νέα πολιτική στην αντιμετώπιση του βαρβαρικοῦ προβλήματος. Προβαίνουν σέ διαδοχικῆς έγκυρ-ταςτάσεις βαρβαρικῶν ομάδων ή φύλων νότια του Δούναβη μέσα δηλαδή στην επικράτεια τῆς αυτοκρατορίας². Ἡ συγκεκριμένη πολιτική πρωτοβουλία τῶν τελευταίων ρωμαίων αυτοκρατόρων, συνδεδεμένη άμεσα με τίς βαρβαρικῆς έπιδρομές και τίς δυσμενεῖς έπιπτώσεις τους, θ' άποτελέσει τήν άπαρχή μιᾶς πάγιας πολιτικοστρατιωτικῆς τχτικῆς τήν όποία θά εφαρμόσουν και οί βυζαντινοί αυτοκράτορες, διαφοροποιημένη βέβαια κατά περίπτωση, στους επόμενους αἰῶνες. Ἡ πρωτοβουλία αὐτή, ό έποικισμός δηλ. περιοχῶν του Ἰλλυρικοῦ και τῆς Θράκης σ' αὐτή τήν πρώιμη φάση τῶν βαρβαρικῶν έπιδρομῶν, δέν άποσκοποῦσε στή λύση κάποιου δημογραφικοῦ προβλήμα-

1. Ζώσιμος, Ἱστορία Νέα, σελ. 15, 19, 26 - 27, 30 (Mendelssohn).— Script. Hist. Augustae III, σελ. 162, 224 - 226, 236, 238, 368 (Loeb Classical Library LCL). — Πέτρος Πιτρίκιος, Ἱστορίαι, σελ. 392 (Weidmann).

2. Script. Hist. Aug. III, σελ. 370, 372 (LCL, 263).— Ζώσιμος, σελ. 52 (Mendelssohn).— Amm. Marcellinus III, σελ. 90 (LCL, άρ. 331).— Eutropios IX, 25 (MGH, AA2).— Πρβλ. V. s. B. e. s. e. v. l. i. e. v., *Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte*, Amsterdam 1981, σελ. 60 - 61.

τος¹. Λόγοι στρατιωτικῆς καὶ ἀμυντικῆς κατεξοχὴν τακτικῆς ὑπαγόρευαν στοὺς ρωμαίους αὐτοκράτορες τὴν ἐγκατάσταση βαρβαρικῶν φύλων μέσα στὴν αὐτοκρατορία. Μὲ τὴν ὑποταγὴ καὶ τὴν ἀφομοίωση μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τοὺς θὰ πετύχαιναν ἀφενὸς κάποιο ἔλεγχο πάνω στὶς κινήσεις τοὺς, ἀφετέρου καὶ κυριότερα τὴ διάσπαση καὶ τὴ σταδιακὴ ἀποδυνάμωσή τοὺς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῶν παραδουνάβιων ἐπαρχιῶν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀνθηρὴ, γεγονόςς ποὺ δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἐγκατάσταση ξένων λαῶν γιὰ τὴν ἐνίσχυσή της. Πηγὲς τῆς ἐποχῆς ὑπογραμμίζουν μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση τὴ γονιμότητα τῆς θρακικῆς καὶ παννονικῆς γῆς, τὴν πλούσια παραγωγὴ σὲ δημητριακά, τὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας καὶ τὴν ἄνθηση τοῦ ἐμπορίου μὲ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς².

I

Μετὰ τὶς νίκες τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Γαλέριου ἐπὶ τῶν βορείων βαρβαρικῶν φύλων, τὴ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ μεταρρύθμιση, τὴν ἀνοικοδόμηση καὶ ὁχύρωση τοῦ δουναβικοῦ *limes*, οἱ βαλκανικὲς ἐπαρχίες θὰ γνωρίσουν μιὰ μακρὰ περίοδο σχετικῆς εἰρήνης, οἰκονομικῆς εὐημερίας καὶ κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, ποὺ θὰ διαρκέσει οὐσιαστικά μέχρι τὸ 376, ὅταν οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Οὐννους θὰ ζητήσουν καταφύγιο σὲ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ κατ' αὐτὴ ὅμως τὴ μακρὰ εἰρηνικὴ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία πράγματι δὲν γνώρισαν τίς ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίες τοῦ περασμένου αἰῶνα ἢ τῶν χρόνων ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, οἱ ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἀναστατώθηκαν ἀρκετὲς φορὲς ἀπὸ εὐκαιριακὲς ληστρικὲς ἐπιδρομὲς βαρβαρικῶν φύλων καὶ ἀπὸ διαδοχικὲς ἐπίσημες ἐγκαταστάσεις ὁμάδων τοὺς πάνω στὰ ἐδάφη τοὺς. Στὰ ἔτη 315, 316 καὶ 317 ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀποκτᾷ τοὺς τίτλους *Gothicus maximus* καὶ *Carpicus maximus* μετὰ ἀπὸ τίς λαμπρὲς τοὺς νίκες ἐναντίον τῶν Γότθων καὶ Κάρπων ποὺ εἶχαν εἰσβάλλει στὴν αὐτοκρατορία³.

1. P. Charanis, *The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire*, *Comparative Studies in Society and History* 3 (1961), σελ. 141 κ.ε.; Τοῦ Ἰδίου, *Observations on the Demography of the Byzantine Empire*, *Thirteenth Intern. Congress of Byz. Studies*, Oxford (1966), σελ. 10 - 11.

2. Βλ. Script. Hist. Augustae II σελ. 50 (LCL).— Ζώσιμος σελ. 24 (Mendelssohn).— *Expositio totius mundi et gentium*, LVII, σελ. 196 (ἐκδ. Rougé, *Sources chrétiennes* 124). Πρβλ. V. Velkov, *Les campagnes et la population rurale en Thrace au IVe - VIe siècles*, *Byzantinobulgarica* 1 (1962), σελ. 35 - 37.— Σοφίας Πατούρα, *Ἡ βοζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ οἱ λαοὶ τοῦ κάτω Δούναβη*.— *Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν ἐμπορικῶν τοὺς σχέσεων (4ος - 6ος αἰ.)*.— *Φιλολογικὲς Πηγές*, Σύμμεικτα 5 (1983), σελ. 337 - 338.

3. Ion Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, τόμος II, Βουκουρέστι 1968, σελ. 388

Λίγα χρόνια αργότερα (323) οι επαρχίες Μυσία και Θράκη γνωρίζουν νέες καταστροφές και λεηλασίες μετά από εισβολή των Γόθων, γρήγορα όμως απαλλάσσονται από την επικίνδυνη παρουσία τους χάρη στην έγκαιρη και δυναμική αντίδραση του Κωνσταντίνου¹. Στην εποχή του ίδιου αυτοκράτορα αναφέρονται από τις πηγές επιδρομές Ταϊφάλων και Σαρματών και επίσης η εγκατάσταση των τελευταίων μετά από ήττα τους στη Θράκη².

Έξάλλου ο Κωνσταντίνος, μολονότι η πολιτική του έναντι των βαρβάρων δεν απέβλεπε στην ύποταγή τους αλλά κυρίως στην απομάκρυνσή τους από τα σύνορα της αυτοκρατορίας, δέχεται στην αυτοκρατορία τους ήττημένους κατά τον εμφύλιο πόλεμο των δύο σαρματικών φύλων, διασκορπίζοντάς τους στη Θράκη, Σκυθία, Μακεδονία και Ίταλία³. Συνεχίζει λοιπόν τη ρωμαϊκή πολιτική της εγκατάστασης βαρβαρικών φύλων ή ομάδων μέσα στην επικράτεια της αυτοκρατορίας. Αυτή την εποχή, φαίνεται πώς η πολιτική αυτή αποκτά νέο περιεχόμενο και προσλαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις που θα διαφανούν καλύτερα λίγο αργότερα όταν στα 348 ο γιός του Κωνσταντίνος θα δεχθεί στην αυτοκρατορία και θα εγκαταστήσει στην περιοχή της *Nicopolis ad Istrum* τους χριστιανούς γόθους του Ούλφιλ⁴. Το Βυζάντιο χρησιμοποιώντας στην εξωτερική του πολιτική τη νέα χριστιανική ιδεολογία, εύρως διαδεδομένη σ' όλη την επικράτεια της αυτοκρατορίας θα προσπαθήσει στο εξής όχι μόνο να συγκρατήσει και να απομακρύνει τους βαρβάρους από τα σύνορά του, «*mais plus souvent pour les désarmer, les convertir, les assimiler*» όπως με σαφήνεια ορίζει τη νέα αυτοκρατορική πολιτική έναντι των ξένων λαών ο P. Lemerle⁵.

Οι προαναφερόμενες άραιες και αποτυχημένες επιδρομές, φαίνεται πώς τουλάχιστο ως την εποχή του αυτοκράτορα Ίουλιανού δεν επηρέασαν την οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη των βαλκανικών περιοχών. Η περιγραφή της Μικρής Σκυθίας από τον Σωζομενό⁶ των επαρχιών Μυσίας, Δα-

1. *Item cum Constantinus Thessalonica(e) esset, Gothi per neglectos limites eruperunt et vastata Thracia et Moesia praedas agere coeperunt tunc Constantini errore et impetu repressi captivos illi impetiata pace reddiderunt...* (Excerpta Valesiana, 21, έκδ. Teubner, σελ. 16).

2. Ζώσιμος σελ. 78 και 89 (Mendelssohn).

3. ... *Sed servi Sarmatarum omnes adversum dominos rebellarunt, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiamque divisit* (Excerpta Valesiana, 32, Teubner, σελ. 9).

4. Auxentius Durostorensis (εκδ. Kaufmann) σελ. 74 - 76; Φιλοστόργιος Έκκλ. Ιστορία II, 5, σελ. 17 - 18 (εκδ. J. Bidez).

5. P. Lemerle, ό.π., σελ. 273.

6. ... *τούτο δέ τό έθνος πολλάς μέν έχει και πόλεις και κώμας και φρούρια, μητρό-πολις δέ έστι Τόμις, πόλις μεγάλη και ευδαίμων παράλιος, έξ ευωνύμων εισπλέοντι τόν Εύξεινον καλούμενον πόντον...* (Σωζομενός, σελ. 263, έκδ. Bidez-Hansen).

κίας και Παννονίας από την *Expositio totius mundi et gentium*¹ και η αναφορά του Λιβάνιου στο *ἀνθοῦν τοῖς ἄπασιν ἔθνος τὸ Ἰλλυριῶν* κατὰ τὴν ἐξιστόρηση τῆς εἰσβολῆς τῶν Σαρματῶν σὲ περιοχὲς τοῦ Ἰλλυρικοῦ (361 - 363)², μαρτυροῦν ὅχι μόνο τὴν οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ δημογραφικὴ ἀνάπτυξη ποὺ γνωρίζουν οἱ μνημονευθεῖσες περιοχὲς στὸ α' μιστὸ τοῦ 4ου αἰ.

Ὡστόσο, ἡ μακρὰ περίοδος εἰρήνης ἀνάμεσα στοὺς Γότθους (κυρίαρχος λαὸς στὶς βορειοδυναβικὲς περιοχὲς στὸν 4ο αἰ.) καὶ τοὺς Βυζαντινούς, εἶχε καὶ τὴν ἀρνητικὴ τῆς πλευρᾶς. Δημιούργησε στὴ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ διοίκηση τῆς Θράκης ὑπερβολικὸ αἰσθημα ἀσφαλείας καὶ τὴν ὁδήγησε σὲ πλήρη ἀδράνεια καὶ ἐφησυχασμό. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Βάλη ἀρχίζει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ τὶς περιοχὲς τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀποκαλυπτικὴ τῆς κατὰστασης ποὺ ἐπικρατεῖ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὴ Θράκη εἶναι ἡ περιγραφὴ τοῦ Θεμίστιου, τῆς ὁποίας τὰ σπουδαιότερα σημεῖα θὰ μπορούσαμε νὰ συνοψίσουμε στὰ ἑξῆς: πλήρης ἀποδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ, ἀπογύμνωση καὶ κατάρρευση τῶν φρουρίων, ἀδιαφορία καὶ ἀσυνδοσία τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν καὶ ἀξιωματούχων τῆς περιοχῆς³. Δεδομένης αὐτῆς τῆς κατὰστασης καὶ τῆς εὐνοϊκῆς γιὰ τοὺς ἐχθροὺς φυσικῆς διαμόρφωσης τοῦ Κάτω Δούναβη (ἔλη, διακεκομμένη ροὴ τοῦ ποταμοῦ, κόλποι κλπ.), ὅπως τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος συγγραφέας⁴, ἦταν φυσικὸ οἱ Γότθοι νὰ ἐπιχειροῦν ἀπρόσκοπτα συνεχεῖς λαθραῖες ληστρικὲς ἐπιδρομὲς σὲ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἴσχυε ἀκόμη ἡ συνθήκη εἰρήνης ποὺ εἶχαν συνάψει μὲ τοὺς Βυζαντινούς.

Καὶ ἐνῶ στὸ ἀποδιοργανωμένο σύνορο τοῦ Δούναβη οἱ «σύμμαχοι» Γότθοι προβαίνουν σὲ συχνὲς ἐπιχειρήσεις λεηλασίας, ἡ ἐσωτερικὴ κρίση ποὺ διέρχεται

1. . . . *Moesiam et Daciam, provincias sibi quidem sufficientes, frigora autem magna habentes, quarum civitas magna Naissus dicitur. Deinde Pannonia Regio, terra dives in omnibus, fructibus quoque et iumentis et negotiis ex parte et mancipiis.* . . (Expositio-totius mundi et gentium LVII, σελ. 196, Rougé).

2. . . . *διέβησαν τὸν Ἰστρον Σανρομάται. . . κατέστυραν ἀνθοῦν τοῖς ἄπασιν ἔθνος τὸ Ἰλλυριῶν, μετήνεγκαν εἰς τὴν αὐτῶν μεγάλην εὐδαιμονίαν, ἔργον χρόνου μακροῦ.* . . (Libanius Selected Works, I, σελ. 498, ἔκδ. A. F. Norman - Heinermann).

3. . . . *τέως μὲν γὰρ ἐκ τῆς περὶ τὰς φρουρὰς ὀλιγωρήσεως ἐπεπιστενέκεισαν οἱ πολέμιοι ἐπ' αὐτοῖς ἀτεχνῶς κεῖσθαι καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην, ὁρῶντες τοὺς μὲν στρατιώτας οὐ μόνον ἀνόπλους, ἀλλὰ καὶ ἀχίτυνας τοὺς πολλούς, καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι καταπεπτωκότας· φρουροῦντας δὲ καὶ ταξιάρχας ἐμπόρους μᾶλλον καὶ τῶν ἀνδραπύδων καπηλούς, οἷς τοῦτο μόνον ἔργον προσέκειτο, πλείστα μὲν ὀνήσασθαι, πλείστα δὲ καὶ ἀπεμπολῆσαι· τῶν φυλακῶν δὲ ἐλαττοῦσθαι τὸν ἀριθμόν, ὅπως ἂν γίνῃ τὸ κέρδος αὐτοῖς ἢ μισθοφορὰ τῶν ἐκλειπόντων· ταῦτα δὲ τὰ φρούρια κατεργηκότα, γυμνὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ ὀπλων.* . . (Θεμίστιος, σελ. 162, Dindorf).

4. Θεμίστιος, σελ. 163.

ή αυτοκρατορία με την επανάσταση του Προκόπιου όξύνει την κατάσταση. Μονάδες Γότθων τάσσονται στο πλευρό του σφετεριστή, επικαλούμενοι τὸ foedus τοῦ 332¹.

Στὴν περίοδο τῶν γνωστῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Βάβλη ἐναντίον τῶν Γότθων (367 - 369) ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἡττα τοῦ Προκόπιου, οἱ περιοχές τῆς Θράκης στενάζουν οἰκονομικὰ κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ (σὲ τρόφιμα) καὶ τῆς συντήρησης τῶν στρατευμάτων του γιὰ τρία ὁλόκληρα χρόνια². Τὸ αἴσιο τέλος τῶν ἐναντίον τῶν Γότθων ἐκστρατειῶν καὶ ἡ μακρὰ παραμονή του στὴ Μυσία τῆς Θράκης, ἐπιτρέπουν στὸν αὐτοκράτορα νὰ ξεκινήσει τὸ ἔργο τῆς ἀναδιοργάνωσης καὶ ἀνασύστασης τοῦ δουνάβικοῦ *limes*. Τόσο κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ ὅσο καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπιχειρεῖ ἓνα τεράστιο ἔργο ἀνοικοδόμησης μετὰ τὴν ἐπισκευὴ ἢ τὴν ἐκ καινῆς ἀνέγερση φρουρίων. Παράλληλα φροντίζει γιὰ τὴν ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸ τῶν στρατευμάτων μετὰ ὅπλα καὶ βέλη καὶ μηχανήματα, ἅπαντα εἰς τὸ ἔσχατον ἐξητασμένα³. . . . Καὶ νῦν παρατέταται μὲν ἡ εἰρήνη διὰ πάντων σχεδὸν τῶν μεθορίων, παρατέταται δὲ ἡ τοῦ πολέμου παρασκευή. Οἶδε γὰρ βασιλεὺς ὡς ἐκεῖνοι μάλιστα ἀληθεύουσιν ὅσοι μάλιστα εἰσὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἠδὲ τρεπισμένοι· γέμει δὲ ἡ μὲν ὄχθη φρουρίων, τὰ δὲ φρούρια στρατιωτῶν, οἱ στρατιῶται δὲ ὅπλων, τὰ δὲ ὅπλα κάλλους ἅμα καὶ ἀσφαλείας. . . οὔτε καὶ ἔξωθεν καὶ ἐνδοθεν ἡμᾶς εἰρήνη κατέχει. τοὺς πολεμίους μὲν ὁ τῶν ὅπλων φόβος, τοὺς στρατιώτας δὲ ὁ τῶν νόμων, διείργει δὲ Σκύθας Ρωμαίων οὐ ποταμός, οὐ τέναγος, οὐ θορυγία ταῦτα μὲν γὰρ ἂν τις καὶ διακόψει καὶ διαπλεύσει καὶ ὑπερβαίη· ἀλλὰ φόβος ὃν οὐδεὶς πώποτε ὑπερέβη καταδεέστερον εἶναι πεπιστευκός. . .⁴

Αὐτὴ τὴ λαμπρὴ περιγραφὴ μᾶς παραδίδει ὁ Θεμίστιος γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βορείου συνόρου γύρω στὰ 370. Δυστυχῶς αὐτὴ ἡ εἰκόνα δὲν ἐμελλε νὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ ζωντανὴ στὴ μνήμη τῶν συγχρόνων τοῦ συγγραφέα. Λανθασμένες πολιτικὲς πρωτοβουλίες πολὺ σύντομα θὰ τὴν ἀμαυρώσουν. Ἡ ἀνοργάνωτη μαζικὴ ἐγκατάσταση τῶν Βησιγότθων μέσα στὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ἡ ραγδαία ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν⁵, θὰ ἐγκαινιάσουν μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ τὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας καὶ θὰ σημαδέψουν τὴν τύχη τοῦ δυτικοῦ τῆς τμήματος

1. Γιὰ τὴν τύχη τῶν γοτθικῶν μονάδων ποὺ συμμετεῖχαν στὴν επανάσταση τοῦ Προκόπιου βλ. Herwig Wolfram, *Geschichte der Goten*, München 1979, σελ. 70-71.

2. Codex Theodosianus VII 4, 15, σελ. 318 (Mommsen 1, μέρος 2ο) Πρβλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 41 - 42.

3. Θεμίστιος, σελ. 162 (Dindorf).

4. "Ο.π. σελ. 164 - 5.

5. Σωκράτης, Ἐκκλ. Ἱστορία IV, 34 col. 555 - 556 (P. G. 67). — Εὐνάπιος, Ἱστορία ἡ μετὰ Δέξιππον, σελ. 235 - 238 (ἐκδ. Dindorf, HGM 1). — Amm. Marcellinus III, σελ. 398 - 400, 402, 404 (LCL, 331). — Ζώσιμος, σελ. 175 (Mendelssohn). — Σωζομενός, σελ. 295 (Bidez-Hansen). — Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 92 (MGH AA, τόμ. V, 1).

(pars occidentis) αλλά μακροπρόθεσμα και εκείνη του ανατολικού (pars orientis). Ἡ κακή διοίκηση τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης ἀπὸ τῆς μιᾶς, ἡ ἀπιστία καὶ ἀπληστία τῶν προσφύγων γότθων ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ διαψεύσουν τὶς προσδοκίες τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ τὰ ὀφέλη ποὺ θ' ἀποκόμιζε ἡ αὐτοκρατορία ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή τους σὲ ἐδάφη της, ποὺ θὰ ἦταν: ἡ ἐξασφάλιση ἐργατικῶν χερῶν γιὰ τὶς ἔρημες καὶ ἀκαλλιέργητες περιοχές, ἡ ἐνίσχυση καὶ ἐπ'ἀνδρωση τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων μὲ βαρβάρους καὶ ἡ ὥς ἐκ τούτου αὐξηση τῶν ἐσόδων τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ διαφύλαξη τῶν συνόρων ἀπὸ ἄλλους ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Οἱ προσδοκίες τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη του στὸ βαρβαρικὸ στοιχεῖο ἦταν τέτοια, ποὺ θεωρώντας τοὺς Γότθους καλύτερους φύλακες τῶν συνόρων ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, *ἡμέλλει τοῦ λοιποῦ τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας ἀυξῆσαι*¹.

Ἡ ἐξέγερση τῶν Βησιγότθων τοῦ Φριτιγέρνη σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὸ πέραςμά τους στὴν αὐτοκρατορία προκαλεῖ τὴν πιὸ μεγάλη στρατιωτικὴ, πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀναστάτωση ποὺ εἶχαν ὥς τότε γνωρίσει οἱ βορειο-βαλκανικὲς περιοχές. Τὴν πολυάνθρωπο, *εὐδαίμονα καὶ εὐάνδρο Θράκη* ἢ τῶν *Σκυθῶν ἀπιστος καὶ παράλογος ἐπανάστασις ἐξαπινάει καὶ παραχρῆμα τῆς διαβάσεως συντολμηθεῖσα καὶ ἀνοιδήσασα κατεστόρεσεν ἐν τοσόνδε καὶ καθημάζευνε ταῖς συμφοραῖς ὥστε χρυσὸν ἀποδειχθῆναι πρὸς τὰ Θράκια πάθη τὴν Μυσῶν παρομιώδη λεία, ἀναφέρει σ' ἓνα σημεῖο τῆς δραματικῆς τοῦ ἀφήγησής οἱ ἱστορικὸς Εὐνάπιος, δίνοντας ἔτσι τὸ μέτρο τῆς αἰφνίδιας καὶ δυσμενοῦς τροπῆς ποὺ πῆραν τὰ πράγματα. Ὁ ἴδιος συγγραφέας, προσδιορίζοντας στὴ συνέχεια τὸ μέγεθος καὶ τὸ εἶδος τῆς καταστροφῆς, ὑπογραμμίζει τὴ διάσωση τῶν πόλεων χάρις στὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴν ὀλοσχερὴ καταστροφή ποὺ ὑπέστη ἡ Ὑπαίθρος².*

Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, σύγχρονος μὲ τὰ γεγονότα συγγραφέας, προσδίδοντας στὴν ἐξιστόρησή τους τὸν πιὸ δραματικὸ τόνο, ἐπιβεβαιώνει τὸν Εὐνάπιο σχετικὰ μὲ τὴν καταστροφή τῆς Ὑπαίθρου καὶ τὸν ἀποδεκατισμὸ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀνοχύρων χωριῶν. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγησή του, ὅλα τὰ γοτθικά φῦλα τῆς Θράκης, ἐνωμένα καὶ ἔχοντας ἐπικεφαλῆς τὸν Φριτιγέρνη καὶ ὀδηγούς αἰχμαλώτους ἢ δυσαρεστημένους ντόπιους, ἐπιδίδονται μὲ ἀγριότητα σὲ καταστροφές καὶ λεηλασίες ὅλων σχεδὸν τῶν περιοχῶν τῆς Ὑπαίθρου καὶ στὸν ἀφανισμό τοῦ πληθυσμοῦ ἀδιακρίτως φύλου καὶ ἡλικίας³. Περιγράφοντας μὲ κάθε λεπτομέρεια τὶς ἐχθρικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Γότθων στὴ Θράκη

1. Σωκράτης, Ἐκκλ. Ἱστορία IV 34, 4 4 col. 556 (P.G. 67).

2. Εὐνάπιος, σελ. 237 - 238 (HGM 1).

3. Amm. Marcellinus III, σελ. 424 (LCL, 331). Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε ἐδῶ ὅτι τὶς συχνὲς μετακινήσεις τῶν Γότθων μέσα στὴ Βαλκανικὴ καὶ τὴν προσέγγιση τῶν χωριῶν διευκόλυνε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ ἀνεπτυγμένο ὀδικὸ δίκτυο τῆς περιοχῆς, τὸ ὁποῖο θὰ παίζεи παρόμοιο ρόλο καὶ στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες.

κατὰ τὰ ἔτη 376 - 378, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὅτι ὁ Φριτιγέρνης, διαπιστώνοντας τὴν ἀπειρία καὶ ἀνικανότητα τῶν στρατευμάτων του νὰ ἐκπορθήσουν φρούρια καὶ ὀχυρωμένες πόλεις, τοὺς δίνει ἐντολὴ νὰ στραφοῦν στὴν ὑπαίθρου καὶ κυρίως σὲ εὐφορες περιοχές¹.

Ὁ ἀγροτικός λοιπὸν πληθυσμὸς καὶ ἡ οἰκονομία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου δέχονται τὸ πρῶτο βαρὺ πλῆγμα. Ἡ θέση τους ἐπιδεινώνεται ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴν προέλαση πρὸς τ' ἀνατολικά μιᾶς ἄλλης μεγάλης βαρβαρικῆς ομάδας ποὺ εἶχε περάσει τὸ Δούναβη κρυφά, ἐπωφελομένη ἀπὸ τὴν ἀνώμαλη κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ βόρειο σύνορο. Πρόκειται γιὰ τὸν ἰσχυρὸ συνασπισμὸ Ὁστρογόθων, Οὐννων καὶ Ἀλανῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἀλάθεο καὶ Σάφρακα, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως δροῦσαν στὸ Ἰλλυρικό χωρὶς σταθερὴ ἔδρα ἀλλὰ σὰν *vastatorii globi*². Τὸ 377 ἐνώνονται μὲ τοὺς Βησιγόθους τοῦ Φριτιγέρνη, οἱ ὁποῖοι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ διέρχονται μεγάλη κρίση ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων καὶ τὴν πίεση τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων. Τοὺς δέχονται σὲ συμμαχία *spe praedarum ingentium*³, ἡ ὁποία θὰ μείνει σὲ ἰσχὺ καὶ μετὰ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης. Στόχος τῶν συντονισμένων τους πλέον ἐνεργειῶν θὰ εἶναι καὶ πάλι οἱ πλούσιες ἀγροτικὲς περιοχές καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου⁴.

Οἱ μεγάλες πόλεις ἀντίθετα, τὰ φρούρια καὶ ὁ ἀστικός πληθυσμὸς σ' αὐτὴ τὴν πρώτη σοβαρὴ κρίση ποὺ διῆλθαν οἱ βαλκανικὲς περιοχές, φαίνεται πῶς δὲν ὑπέστησαν σημαντικὲς καταστροφές ἢ ἀπώλειες. Καμιὰ πηγὴ δὲν μνημονεύει ἄλωση καὶ καταστροφή πόλης ἢ φρουρίου. Στὴν προσπάθειά τους πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης νὰ περικυκλώσουν καὶ νὰ πολιορκήσουν μεγάλες πόλεις (Beroe, Adrianopolis, Nicopolis κλπ.) οἱ Βησιγόθοι ἀπέτυχαν καὶ ὑπέστησαν μεγάλη ἧττα ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης Σεβαστιανό, ὁ ὁποῖος στὴ συνέχεια τοὺς ἀφαίρεσε καὶ τὴν πλούσια λεῖα τῶν ἐπιδρομῶν τους⁵. Ἀπόδειξη τῆς ἀνικανότητάς τους νὰ κυριεύσουν ὀχυρωμένη πόλη ἀποτελεῖ κυρίως ἡ ἀποτυχία τους νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Ἀδριανούπολη, μολοντί ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη της κατήγαγαν τὴν πιδ λαμπρὴ τους νίκη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν⁶. Ἐξάλλου, μετὰ τὴ νίκη τους στὴν Ἀδριανούπολη ἐνωμένοι

1. Amm. Marcellinus III, σελ. 422 (LCL, 331).

2. Σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸν τόπο εἰσβολῆς τῆς μεγάλης οὐννο-γοτθο-αλανικῆς ομάδας στὴν αὐτοκρατορία βλ. H. Wolfram, ὁ.π., σελ. 139 - 140. Γιὰ τὴ δράση τους στὸ Ἰλλυρικό βλ. László Várady, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens 376 - 476*, Amsterdam 1969, σελ. 32 - 33.

3. Amm. Marcellinus III, σελ. 436. Ὅλη τὴ σειρὰ τῶν γεγονότων ποὺ προηγήθηκαν τῆς μάχης τῆς Ἀδριανούπολης βλέπε Herwig Wolfram, ὁ.π., σελ. 141 - 148.

4. ... *agros vero fertiles late distentos et longe, ad extremam vastavere penuriam, cultoribus caesis aut captis* (Amm. Marcel. III, σελ. 500).

5. Amm. Marcellinus III, σελ. 458, 460 (LCL, 331).

6. Amm. Marcellinus III, σελ. 472, 480. Πρβλ. H. Wolfram, ὁ.π., σελ. 148 - 150.

ὅπως προαναφέραμε μὲ Ἀλανοὺς καὶ Οὐννοὺς, ἐνῶ ἐπιδίδονται μὲ ἀγριότητα στὴ λεηλασία καὶ ἐρήμωση τῶν εὐφορῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τῆς Περίνθου, ἀδυνατοῦν νὰ πολιορκήσουν τὴν ἴδια τὴν πόλη¹.

Ἡ ἀδυναμία τους βέβαια νὰ κυριεύσουν πόλεις καὶ φρούρια στοίχιζε ἀκριβὰ στὴν ὑπαιθρο καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς οἰκισμοὺς, τοὺς ὁποίους μποροῦσαν νὰ προσεγγίσουν. Φορολογικὸς νόμος τοῦ 377 περιέχει εὐνοϊκὲς διατάξεις γιὰ τὶς ἐπαρχίες Μικρὰ Σκυθία καὶ Κάτω Μυσία, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν οἰκονομικὴ τους κατάρρευση². Τὶς ἴδιες ἐπαρχίες λίγα χρόνια πρὶν, ὁ αὐτοκράτορας Βάλης δὲν δίσταζε, ἐκδίδοντας φορολογικὰ διατάγματα καὶ νόμους, νὰ τὶς ἐπιβαρύνει διαρκῶς μὲ οἰκονομικὲς καὶ ὑλικὲς συνεισφορὲς γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμό τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ὁχύρωση τοῦ *limes*³.

Μεγάλῃ οἰκονομικῇ κρίσῃ κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο διέρχονται ἐπίσης οἱ ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Οἱ συνεχεῖς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὰ αὐστηρὰ φορολογικὰ μέτρα τοῦ *praefectus praetorio* Probus καθιστοῦν παροικιωδὴ τὴν οἰκονομικὴ κατὰστασιν τῆς Παννονίας⁴. Οἱ συνθήκες ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ στὶς ἀνατολικὲς κυρίως ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπὸ τὶς ἐφόδους τῶν ἰσχυρῶν βαρβαρικῶν φύλων ἦταν τέτοιες ποὺ, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ζώσιμος, κατέστησαν εἰς ἀνάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν, ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κέλτοις, διὰ τοῦ Ἰστροῦ Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν. Σκοπὸς καὶ βασικὸ τοῦ μέλημα ἦταν ν' ἀπαλλάξει τὶς ἐπαρχίες τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου⁵. Ὁ μεγάλος κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη μετὰ τὴ μάχην τῆς Ἀδριανούπολης καὶ ἡ ἀνεμπόδιστη σχεδὸν διέλευση βαρβαρικῶν ἐθνῶν ἀπὸ τὸ Ρῆνο, τὴν ἴδια ἐποχὴ, τὸν ὑποχρεώνουν νὰ ἐπισπεύσει τὴν ἐκλογὴ συναυτοκράτορα. Ἀποκαλυπτικὴ ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ζώσιμος: *Θράκης μὲν ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων ταύτῃ βαρβάρων κατεχομένης καὶ τῶν περὶ Μυσίαν καὶ Παιονίαν τόπων ὑπὸ τῶν ταύτῃ βαρβάρων ἐνοχλουμένων τῶν δὲ ὑπὲρ τὸν Ρῆνον ἐθνῶν ἀκολούτως ταῖς πόλεσιν ἐπιόντων, αἰρεῖται τῆς βασιλείας κοινωὸν Θεοδοσίον*⁶.

1. . . . *fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladum memores pristinorum nec adire nec temptare sunt ausi, agros vero fertiles late distentos et longe ad extremam vastavere penuriam cultoribus caesis aut captis*. . . (Amm. Marc. III, σελ. 500).

2. Cod. Theodosianus VII, 6, 3, σελ. 325 (Mommson I, 2).

3. Βλέπε πρὸ πάνω, σελ. 320.

4. *Ecce scimus fame laborasse Italiam et Africam. Siciliam et Sardiniam. dicant mathematici, si omnes hi unum fatum habuerunt, cum inter centum nec duorum sibi fata convenire posse dicantur, erubescant et taceant et deo subplices manus tendant, in cuius potestate sunt omnia, sed in hoc forte subreptum est fati. quid dicemus de Pannonia, quae sic erasa est, ut remedium habere non possit?* (Ps. Augustinus, Quae-siones 115, 49, CSEL 50, σελ. 334). Πρβλ. L. Várady, ὁ.π. σελ. 33 - 36.

5. Ζώσιμος, σελ. 189 (Mendelssohn).

6. Ζώσιμος, σελ. 179 - 180.

Δεδομένης αὐτῆς τῆς συγκυρίας, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Ζώσιμος, καὶ ἐπὶ πλεόν τῆς ἀποδιοργάνωσης τῶν στρατευμάτων, τῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς καὶ τῆς μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ Θεοδόσιος, αὐτοκράτορας πλεόν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, ὑπογράφει στὰ 382 τὴ γνωστὴ συνθήκη εἰρήνης μετὰ τὴν ὁποία ἐγκαθιστᾷ τοὺς Γότθους στὴ Θράκη ἐπίσημα ὡς συμμάχους¹. Μολονότι ὁ πανηγυριστὴς τοῦ Θεμίστιος προσπαθεῖ νὰ προσδώσει στὴν πολιτικὴν του ἔναντι τῶν Γότθων ἕνα νέο ιδεολογικὸ περιεχόμενο², εἶναι σαφές ὅτι λόγοι ἱστορικῆς ἀναγκαιότητας τοῦ ὑπαγορεύουν τὴν παραπάνω ἀπόφαση. Οἱ ἔρημες ἀπὸ πληθυσμὸ ἀγροτικὲς περιοχὲς ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐργατικὰ χέρια, ἐνῶ ὁ ἀπογυμνωμένος στρατὸς χρειάζεται ἐνίσχυση καὶ ἐπένδρωση ἔστω καὶ ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν βαρβάρων. Μέσα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα-ἐρωτήματα ποὺ παραθέτει ὁ Θεμίστιος γιὰ νὰ αἰτιολογήσει τὴν δῆθεν φιλανθρωπίαν τοῦ αὐτοκράτορα, ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος τοὺς πραγματικὸς λόγους τῆς μεγάλης πολιτικῆς του ἀπόφασης: *πότερον οὖν βέλτιον νεκρῶν ἐμπλῆσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; καὶ τάφων ἀποδείξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; καὶ βαδίζειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰρησμένης; καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονημένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; καὶ μετοικίζειν εἰ τύχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίζειν οὓς κεχειρώμεθα;...³*

Ἡ ἔνταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ Βαλκάνια ἐκτονώθηκε, ἔστω προσωρινά, μετὰ τὴ νέα πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου, ἡ ὁποία εἶχε παράλληλα καὶ τοὺς ἐπικριτὲς τῆς μετὰ ἐπικεφαλῆς τὸν ρήτορα Συνέσιο. Ὁ Συνέσιος «*vieux romain, réactionnaire et xénophobe*» ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Lemerle⁴, ἀποδίδει ὅλες τὶς ἀτυχίες τῆς αὐτοκρατορίας στὸ ἔλεος τοῦ αὐτοκράτορα χάρις στὸ ὁποῖο κατὰ τὴν ἄποψή του, ἐγκατέστησε στὸ ρωμαϊκὸ ἔδαφος βαρβάρους οἱ ὁποῖοι ἀρετῆς οὐκ ἔκινον⁵. Βέβαια, ἡ συνθήκη εἰρήνης τοῦ Θεοδοσίου μετὰ τοὺς Γότθους τῆς Θράκης δὲν εἶναι παρὰ ἡ πραγματοποίηση κοινῆς ἀπόφασης Γρατιανοῦ-Θεοδοσίου γιὰ συντονισμένη καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπιση τῶν βαρβάρων τοῦ Δούναβη. Δύο χρόνια πρὶν, ὁ Γρατιανὸς εἶχε ὑπογράψει στὸ Σίρμιο παρόμοια συνθήκης εἰρήνης μετὰ τοὺς Ἀλάθιο καὶ Σάφρακα, μετὰ τὴν ὁποία ἐγκαθιστοῦσε ἐπίσημα στὴν Παννονία τὶς μεγάλες βαρβαρικὲς ὁμάδες ποὺ εἶχαν εἰσβάλλει στὸ Ἰλλυρικόν⁶.

Μολονότι ἡ ἐγκατάσταση τῶν Γότθων ἀπὸ τὸν Θεοδόσιο καὶ Γρατιανὸ

1. Σχετικὰ μετὰ τὴ συνθήκη εἰρήνης τοῦ 382 βλέπε κυρίως Εὐ. Χρυσός, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Γότθοι*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 146 - 166.—Ἐπίσης H. Wolfram ἔ.π., σελ. 156 - 157.

2. Θεμίστιος, σελ. 237, 252 - 4, 257 (Dindorf).

3. Θεμίστιος, σελ. 256.

4. P. Lemerle, ἔ.π. σελ. 278.

5. Συνέσιος, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα XXI A - Δ, *Fontes Historiae Daco-Romanae* = FHDR. σελ. 182, 184.

6. Βλ. L. Várdy, ἔ.π., σελ. 36 καὶ Εὐάγγ. Χρυσός, ἔ.π., σελ. 137.

στην αυτοκρατορία εμφανίζεται μέσα από τις ήχηρά αντικρουόμενες θέσεις των συγγραφέων της εποχής αλλά και μέσα από εκείνες των συγχρόνων ιστορικών¹, σαν ένας νέος θεσμός της εξωτερικής πολιτικής του Βυζαντίου, στην πραγματικότητα δὲν είναι παρὰ ἡ συνέχεια μιᾶς παραδοσιακῆς πολιτικῆς προσαρμοσμένης αὐτῇ τῇ φορᾷ στὴ νέα κατάσταση καὶ τὶς νέες συνθήκες ποὺ ἔχουν διαμορφωθεῖ στὸ βόρειο σύνορο. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ οἱ διάδοχοί του στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ βαρβαρικοῦ προβλήματος κατὰφεραν νὰ διατηρήσουν μιὰ κάποια ἰσορροπία ἀνάμεσα στὰ πολεμικὰ καὶ διπλωματικὰ μέσα. Ὁ Βάλης συνέχισε τὴν ἴδια περίπου πολιτικὴ ἐνῶ οἱ Θεοδοσίος καὶ Γρατιανὸς ἐλλείπει ἄλλων ἐπιλογῶν ἀποφασίζουν, ἔχοντας νομίζουμε πλήρη ἐπίγνωση τοῦ κόστους ποὺ συνεπαγόταν ἡ ἀπόφασή τους, νὰ καταφύγουν σὲ εἰρηνικὴ λύση τοῦ προβλήματος. Συνέπεια τῶν εἰρηνικῶν τους μέτρων ἦταν ἀναμφίβολα μιὰ κάποια ἀναζωογόνηση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρότρυνση τοῦ Θεμιστίου πρὸς τοὺς Θράκες καὶ Μακεδόνες νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ τείχη καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στοὺς ἀγρούς τους μὲ ἄροτρα καὶ δρέπανα².

Ἡ ἀνεκτικὴ βέβαια ἔναντι τῶν γοθρικῶν φύλων πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου δυσχεραίνει μερικὲς φορὲς τὴ θέση τῶν βορείων ἐπαρχιῶν. Ἡ εὐνοϊκὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἡττημένων ἀπὸ τὸν Πρόμωτο Γοθρίγγων καὶ τῶν φοιδερᾶτων γότθων τῆς Τόμις³ ἀποκαλύπτει μιὰ αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ «régie non par les intérêts de la province mais uniquement par ceux de la capitale»⁴. Τὸ προσωπικὸ τοῦ ἐπίσης συμφέρον ἴσως περισσότερο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς πρωτεύουσας τοῦ ὑπαγορεύει τὴ χαλαρὴ καὶ ἀντικειμενικὰ ἀπαράδεκτη πολλὰς φορὲς εὐνοϊκὴ του στάση. Συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δούναβη ἀποτελοῦσαν, ὡς γνωστόν, τὸ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ στὶς

1. Ὁ F. Lot (*Les invasions germaniques, la pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Paris 1935, σελ. 63) ἐπικρίνει τὴν πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἐγκατάσταση τῶν Γότθων στὴν αὐτοκρατορία σαν «Etat dans l'état». Ὁ A. Piganiol (*L'Empire chrétien (325 - 395)*, 2η ἐκδοση, Παρίσι 1972, σελ. 234) προχωρεῖ περισσότερο χαρακτηρίζοντας τὸν γοθικὸ πληθυσμὸ τῆς αὐτοκρατορίας σαν «un corps étranger, un poison dans l'organisme de l'Etat Romain». Ἀντίθετα ὁ P. Lemerle (ὁ.π., σελ. 279) ἐκθέτοντας τοὺς λόγους ποὺ ὡδήγησαν τὸν Θεοδοσίον στὴν ἀπόφασή του καταλήγει: «il y a de la severité à accabler Théodose pour avoir tenté, dans un coin de la Thrace, une expérience limitée de colonat militaire». Ὁ E. V. Rieu (ὁ.π., σελ. 165), ἀναλύοντας διεξοδικὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, συμπεραίνει ὅτι οἱ Γότθοι «διετήρησαν τὴν αὐτόνομον ὀργάνωσιν τῶν φυλῶν των οὐχὶ ὡς πρὸνόμιον, ἀλλ' ὡς ἀνάγκην, διότι ἀπεκλείσθησαν τῆς ρωμαϊκῆς «πολιτείας» (jus civitatis)».

2. Θεμιστίος, σελ. 446 (Dindorf).

3. Ζώσιμος, σελ. 194 - 198 (Mendelssohn).

4. V. Tǎpkova - Zaimova, *La politique de Byzance dans ses rapports avec les "barbares"*, Etudes historiques II (1965), σελ. 33.

έκστρατεῖες του ἐναντίον τῶν σφετεριστῶν τοῦ θρόνου Μαξίμου καὶ Εὐγένιου¹.

Στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 4ου αἰ. ἐμφανίζονται μὲ σύντομες ἀλλὰ καταστροφικὲς γιὰ τὰ Βαλκάνια ἐπιδρομὲς οἱ Οὐννοι, λαὸς ποὺ πρόκειται νὰ παίξει πρωτεύοντα ρόλο στὴν περιοχὴ κατὰ τὸ α' μισὸ τοῦ 5ου αἰώνα. Ἡ ἐμφάνισή τους δὲν ἀναστατώνει μόνο τὸ ντόπιο πληθυσμὸ τῆς περιοχῆς ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, τοὺς φοιδεράτους γότθους, οἱ ὁποῖοι σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ 382 ἔχουν ἐπωμισθεῖ τὸ βάρος τῆς ὑπεράσπισης τοῦ συνόρου ἀπὸ ἄλλους ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς. Ἡ πίεση τῶν νέων ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν ἐξέγερση τῶν Βησιγόθων συμμάχων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀλάριχο. Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου, λίγα χρόνια ἀργότερα, ἐπιτείνει τὴν κρίση ποὺ διέρχονται οἱ βαλκανικὲς περιοχὲς ἐνῶ ἡ ὀριστικὴ ἀποχώρηση τοῦ Ἀλάριχου μὲ τὸ στρατό του θὰ τὶς ἀκαλλάξει ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη παρουσία του².

Ὅλα τὰ παραπάνω γεγονότα τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 4ου αἰ. (ἐπιδρομὲς τῶν Οὐννων, θάνατος τοῦ Θεοδοσίου, ἐξέγερση καὶ περιπλάνηση τοῦ Ἀλάριχου στὴ Βαλκανικὴ) προκάλεσαν καὶ πάλι τὴν ἀποδιοργάνωση πολλῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης. Οἱ ἀναφορὲς τοῦ Κλαυδιανοῦ³ στὶς ἔρημες περιοχὲς τῆς Παννονίας, στὰ κατεστραμμένα τείχη τῆς Θράκης, στοὺς ἐγκαταλελειμμένους ἀγρούς τῆς Μυσίας, δὲν ἀφήνουν καμμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία οἱ βάρβαροι θὰ ἐπιχειροῦσαν στὸ ἐξῆς τὶς ἐπιδρομὲς τους νότια τοῦ Δούναβη. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ 5ου αἰ. Φιλοστόργιος καὶ Ζώσιμος, περιγράφοντας τὴ διέλευση τοῦ Γαῖνᾶ ἀπὸ τὴ Θράκη γύρω στὰ 400, κάνουν σύντομη μνεία τῶν καταστροφῶν ποὺ ἔχει ὑποστεί ἡ περιοχὴ καὶ τῆς παντελοῦς ἔλλειψης ἀγαθῶν⁴. Βέβαια, οἱ καταστροφὲς ποὺ ἐπισημαίνουν οἱ προαναφερόμενοι συγγραφεῖς ἀφοροῦν μᾶλλον σὲ ἀγροτικὲς περιοχὲς μὲ ἀνοχύρωτα χωριά, ἀποψη ποὺ στηρίζεται σὲ δύο κυρίως λόγους: α) Τὰ ὀνόματα πολλῶν, γνωστῶν μέχρι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἀγροτικῶν οἰκισμῶν δὲν ἀναφέρονται μετὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰ. σὲ καμμιὰ ἱστορικὴ πηγὴ καὶ β) ἀπὸ κανένα συγγραφέα τῆς ἐποχῆς δὲν μνημονεύεται καταστροφὴ ἢ κατὰληψὴ μεγάλης πόλης ἢ φρουρίου· συχνὰ γίνεται λόγος γιὰ ἀνικανότητα τῶν εἰσβολέων νὰ τὶς πολιορκήσουν. Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 376 - 382 καὶ οἱ ἀναταραχὲς τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 4ου αἰ. ὁδήγησαν ἰδιαίτερα τὶς βόρειες ἐπαρ-

1. Βλ. L. Várady, ὁ.π., σελ. 56 - 57 καὶ 78 - 82.—Ἐπίσης, H. Wolfram, ὁ.π., σελ. 159 - 163.

2. H. Wolfram, ὁ.π., σελ. 164 - 167.

3. Κλαυδιανὸς V, VIII, σελ. 168 (FHDR 2).

4. . . . ἐπεὶ δὲ ἡ Θράκη ἐξηρήμωτο, καὶ οὔτε παρέχειν τι τῶν ἐπιτηδίων ἦν δυνατὴ. . . ἐπὶ Χερρόνησον ὁ Γαῖνᾶς στέλλεται. . . (Φιλοστόργιος, σελ. 139).— Γαῖνας δὲ τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως μέρος ἀποβαλὼν ἥπερ εἴρηται, μετὰ τῶν λειπομένων ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἀπέτρεχε, πεπορημένην δὴ τὴν Θράκην ἐκ τῶν προλαβουσῶν ἐφόδων εὐρών, τὰ δὲ ἐν ποσὶ ληζόμενος. . . (Ζώσιμος, σελ. 242).

χίες σὲ μεγάλη κοινωνική καὶ οἰκονομική ἀναστάτωση, συνέπεια τῆς ὁποίας ἦταν, ὅχι μόνο ἡ ἀλλοίωση τοῦ χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τους. Ἡ ἔντονη οἰκονομική κρίση καὶ ἡ ἀποδιοργάνωση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν ἀνάγκαζε συχνὰ πολλοὺς ἀγρότες (κυρίως *coloni*) νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν τόπο τους, ἀναζητώντας καλύτερη τύχη ἄλλου. Οἱ διαστάσεις ποὺ εἶχε πάρει τὸ πρόβλημα ἦταν τέτοιες ποὺ ὑποχρέωσαν τὸν Θεοδόσιο στὰ 392 νὰ ἐκδώσει νόμο μὲ τὸν ὁποῖο ἔθετε τέρμα σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, δεσμεύοντας τοὺς ἀγρότες — *coloni* τῆς Θράκης νὰ παραμείνουν στὴ γῆ τους¹.

II

Στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ 5ου αἰ. οἱ Οὔννοι, μολονότι ἔχουν ἐξαπλώσει τὴν κυριαρχία τους σὲ ὅλες τὶς βορειοδουναβικές περιοχές, καθυποτάσσοντας πολλὰ μικρότερες φυλές, δὲν ἔχουν κάνει ἀκόμη ἔντονα αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους μέσα στὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν γιὰ τὴν πολεμική τους δράση μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα εἶναι σποραδικές καὶ σύντομες. Στὰ ἔτη 404 - 405 ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Σωζομενὸ ἐπιγραμματικὰ κάποια εἰσβολή τους στὴ Θράκη². Λίγα χρόνια ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια ὁργανωμένης εἰσβολῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ βασιλιά τους Οὐλδῆ κυριεύουν μὲ προδοσία τὴν πόλη τῆς Μυσίας Καστραμάρτις, διατρέχοντας καὶ λεηλατώντας στὴ συνέχεια πολλὰς περιοχὰς τῆς Θράκης³. Ὁ ὅρος ποὺ θέτει ὁ Οὐλδῆς στὶς διαπραγματεύσεις του μὲ τὸν στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης, καταβολὴ δηλαδὴ δασμοῦ (ὅρος καθοριστικός, ὅπως θὰ δοῦμε, στὴν ἐξέλιξη τῶν οὐννο-βυζαντινῶν σχέσεων) ἀποκαλύπτει τὶς προθέσεις τῶν νέων ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας⁴. Ὁ Οὐλδῆς δὲν ἐνδιαφέρεται τόσο γιὰ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους οὔτε γιὰ παραχώρηση ἐδαφῶν πρὸς ἐγκατάσταση. Στόχος του εἶναι, μὲ τὴν ἄσκηση πίεσης καὶ ἐκβιασμοῦ, ἡ ἀπόκτηση χρημάτων.

1. *Per universam dioecesim Thraciarum sublato in perpetuum humanae capitationis censu jugatio tantum terrena salvatur. Et ne forte colonis tributariae sortis nexibus absolutis vagandi et quo libuerit recedendi facultas permissa videatur, ipsi quidem originario iure teneantur, et licet, condicione, videantur ingenui, servi tamen terrae ipsius cui nati sunt aestimentur nec recedendi quo velint aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessor eorum iure utatur et patroni sollicitudine et domini potestate. Si quis vero alienum colonum suscipiendum retinendumve crediderit, duas auri libras ei cogatur exsolvere, cuius agros transfuga cultore vacuaverit, ita ut eundem cum omni pecutio suo et aguatione restituat.* (Cod. Just. XI, 52,1).

2. Σωζομενός, σελ. 383.

3. Σωζομενός, σελ. 396.— Φιλοστόργιος, σελ. 137 - 138.— Πρβλ. O. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, Βιέννη 1978, σελ. 48 - 49.

4. . . . τεραπεινόμενον δὲ τοιάδε καὶ δασμὸν ὅσον ἐβούλετο ἐπιτάττοντος καὶ ἐπὶ τούτοις συντίθεσθαι Ῥωμαίοις εἰρήνην ἤχειν ἢ πόλεμον περιμένειν. . . (Σωζομενός, σελ. 383).

Ἡ τακτική ποὺ ἐγκαινιάζει ὁ βάρβαρος ἡγεμόνας καθίσταται ἀποτελεσματική λίγα χρόνια ἀργότερα ὅταν ἡ δύναμη τῶν Οὐννων, στὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλιά τους Ρούα, ἐνισχύεται σημαντικά καὶ ἡ ἴδια ἡ παρουσία τους ἀποτελεῖ πραγματική πλέον ἀπειλὴ γιὰ τὸ Βυζάντιο¹. Καθόλη τῇ διάρκειᾳ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β', ἡ αὐτοκρατορία, συνεχίζοντας τὴν πολιτικὴ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς εἰρήνης, ἐπιβαρύνει σημαντικὰ τὸ δημόσιο προϋπολογισμό καταβάλλοντας στοὺς Οὐννους, σὲ κάθε νέα συνθήκη, διπλάσιο φόρο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ προέβλεπε ἡ προηγούμενη.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ σκοπὸ τους οἱ Οὐννοι, ὁργανωμένοι στρατιωτικά καὶ πολυάριθμοι, ἐπιχειροῦν σειρὰ ἐπιδρομῶν ἐναντίον μεγάλων πόλεων καὶ φρουρίων. Σύγχρονες καὶ μεταγενέστερες πηγές μιλοῦν γιὰ τὴν ἐκ θεμελίων σχεδὸν καταστροφὴ πολλῶν μεγάλων πόλεων ἀπὸ τὸ Σίρμιο μέχρι τὴ Σερδική. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο κυρίων φάσεων τῶν πολεμικῶν τοῦ ἐπιχειρήσεως (441 - 2 καὶ 447 - 8), ὁ Ἀττίλας πραγματοποιεῖ μιὰ σειρὰ ἐπιδρομῶν ἀπὸ τὰ δυτικὰ πρὸς τ' ἀνατολικά, δεδομένου ὅτι ἡ ἔδρα του βρίσκεται στὴν Παννονία. Τὰ στρατεύματά του ἀκολουθοῦν τὴ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδὸ Sirmium-Singidunum-Margus-Viminacium-Naissus, τὴ μοναδικὴ ποὺ ἔνωνε τὴν Pannonia Secunda καὶ Ἄνω Μυσία μὲ τὴ Θράκη². Οἱ βασικοὶ συγγραφεῖς τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, Πρίσκος, Μαρκελλῖνος Κόμης καὶ Θεοφάνης μνημονεύουν στὰ κείμενά τους τὴν καταστροφὴ τῶν παρακάτω πόλεων: Ρατιαρία, Βιμινάκιο, Σίρμιο, Ναϊσσός, Σερδική, Μάργος, Μαρκιανόπολις, Φιλιππόπολις, Ἀρκαδιόπολις. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ μιὰ σειρὰ μικροτέρων πόλεων καὶ φρουρίων κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη³.

Στὰ 441, οἱ Οὐννοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ αὐτοκρατορία ἔχει ρίξει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατιωτικῶν τῆς δυνάμεως σὲ ἄλλα μέτωπα, εἰσβάλλουν στὴ Βαλκανικὴ. Μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομὴ ἐκστρατεία κατὰ τὴν ὁποία κυριεύουν τὸ Βιμινάκιο, ὑπογράφουν συμφωνία ἀνακωχῆς. Στὰ 442, ξαναρχίζουν τίς ἐπιθέσεις μὲ μιὰ σειρὰ ἐπιδρομῶν, στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἡγεσίᾳ τοῦ Ἀσπαρος ὑφίστανται συνεχεῖς ἥττες. Μετὰ τὴν πτώση τῆς Μάργου, ποὺ βρισκόταν ἀπὸ στρατηγικὴ ἀποψὲ σὲ θέσιν κλειδὶ γιὰ τὴν περιοχὴ, προχωροῦν νοτιότερα καὶ κυριεύουν τὴ Ναϊσσό. Ἡ πτώση τῆς προδιαγράφει καὶ τὴν τύχη τῆς Σιγγιδόνας, ἃν καὶ τὸ ὄνομα τῆς τελευταίας ἀποσιωπᾶται ἀπὸ τίς πηγές. Τὴν ἴδια τύχη θὰ

1. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire. De l'Etat romain à l'Etat byzantin* (284 - 476), Παρίσι 1959, σελ. 289.

2. O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 86.

3. Πρίσκος, σελ. 123 - 124, 132 - 133, 135, 145 - 6, 575 - 579 (Excerpta de legationibus, C. de Boor).— Marcellinus Comes, σελ. 80 - 82 (MGH AA XI, 1).— Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 102 - 103 (C. de Boor).— Πρβλ. O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 85 - 93 καὶ Ves. Beševliev, ὁ.π., σελ. 54 - 55.

έχουν οι πόλεις και τὰ φρούρια πού βρίσκονται δυτικότερα. Τὸ ἀμυντικὸ σύστημα τοῦ Δούναβη σιγά-σιγά ἀποδυναμώνεται. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 443 οἱ Οὐννοι ὑποχωροῦν καὶ ἀρχίζει ἀμέσως τὸ ἔργο τῆς ἀνασύστασης. Ἡ στρατιωτικὴ διοίκηση τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἐνισχύει μὲ νέες μονάδες τὸ δουναβικὸ στόλο, τὶς φρουρὰς τοῦ *limes* καὶ τὰ στρατόπεδα πού βρίσκονται κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ¹.

Στὰ 447, ὅταν ὁ Ἀττίλας ἡγεῖται μόνος πλέον τῆς μεγάλης οὐννικῆς συνομοσπονδίας, ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὸ βορρὰ διαγράφεται ἀπειλητικότερος. Μὲ μιὰ σειρά ὀργανωμένων ἐπιδρομῶν, στὶς ὁποῖες συμμετέχουν πολυπληθεῖ στρατεύματα, ὁ Ἀττίλας πολιορκεῖ καὶ κυριεύει σημαντικὰς πόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ², ἐνῶ στὴ συνέχεια κατατρέχει τὴ Θράκη. Οἱ ἐπιχειρήσεις του στέφονται ἀπὸ πλήρη ἐπιτυχία. Καταστρέφει μεγάλο ἀριθμὸ πόλεων καὶ φρουρίων, συλλαμβάνει πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ ἀποκομίζει πλούσια λεία. Κατὰ τὸ Θεοφάνη προσλαμβάνει μέχρι τὸν Πόντο, τὴν Καλλίπολη καὶ τὴ Σηστό, *πᾶσαν πόλιν καὶ φρούριον δουλούμενος πλὴν Ἀνθριανουπόλεως καὶ Ἡρακλείας*. Μπροστὰ στὸν ὁρατὸ κίνδυνο πού ἀπειλεῖ τὴν ἴδια τὴν πρωτεύουσα ὁ Θεοδόσιος ἀναγκάζεται *προσβεῦσασθαι πρὸς Ἀττίλαν καὶ ἑξακισχιλίας χρυσίου λίτρας ὑπὲρ τῆς ἀναχωρήσεως παρασχεῖν, χιλίων δὲ χρυσίου λιτρῶν ἐτήσιον φόρον αὐτῷ ἡρεμοῦντι προσομολογῆσαι, τελεῖν*³.

Τὸ σύνολο τῶν πληροφοριῶν πού διαθέτουμε, μᾶς ὁδηγεῖ στὴ διαπίστωση ὅτι τὸ σκηνικὸ στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο ἔχει τώρα ἀλλάξει. Ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Οὐννων δὲν ὑποφέρει τόσο ἡ ὑπαιθρος καὶ ὁ ἀγροτικὸς τῆς κόσμος, ὅπως αὐτὸ συνέβαινε στὸν προηγούμενο αἰῶνα. Ὑποφέρουν κυρίως οἱ μεγάλες πόλεις καὶ τὰ φρούρια. Ὅπως προαναφέραμε, στόχος τῶν Οὐννων δὲν εἶναι ἡ ἐγκατάστασή τους νότια τοῦ Δούναβη μέσᾳ στὶς πλούσιες ἀγροτικὲς περιοχές, ἀλλὰ ἡ πλούσια λεία πού θ' ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν ἀστικὸ πληθυσμὸ τῶν πόλεων καὶ ἡ πίεση πού θ' ἀσκήσουν στὴν κεντρικὴ ἐξουσία τῆς αὐτοκρατορίας γιὰ πανάκριβη ἐξαγορὰ τῆς εἰρήνης.

Ὁ Πρίσκοι, παρατηρητὴς καὶ ἄριστος γνώστης τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, ἀποκαλύπτει στὴ μακρὰ ἀφήγησή του, ὅχι μόνο τὶς προθέσεις τους ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπιχειρήσεών τους. Κυριεύουν μεγάλες καὶ πλούσιες πόλεις, ἀποδεκατίζουν μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τους καὶ ὁδηγοῦν στὸ βασίλειό τους, ὡς αἰχμαλώτους, ἀνθρώπους πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνώτερη, συνήθως, κοινωνικὴ τάξη. Κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Ρατιαρίας, πόλη *μεγίστη* καὶ

1. E. Stein, ὁ.π., σελ. 290 - 291.— P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 279, F. Lot, ὁ.π. σελ. 100 - 101.— Ἀναλυτικότερα, βλέπε O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 80 - 93.

2. Marcellinus Comes, σελ. 82 (MGH AA XI, 1).— Πρίσκοι, σελ. 124, 132 - 3, 135, 145 - 6, 579 (C. de Boor).

3. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 102 - 3 (C. de Boor).

πολύανθρωπος¹, συλλαμβάνουν και οδηγούν στη χώρα τους ως αἰχμαλώτους τὴ σύζυγο καὶ τὰ παιδιά τοῦ Σύλλου. Ἡ βυζαντινὴ πρεσβεία τοῦ 448 στὶς διαπραγματεύσεις της μὲ τὸν Ὀνηγήσιο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἐπικαλεῖται τὴν προτέραν αὐτῶν εὐδαιμονίαν. Ὁ ἀξιωματοῦχος τῆς οὐννικῆς αὐλῆς τὴν αὐτῶν οὐκ ἀπηγόρευε λύσιν, ἐπὶ πολλοῖς δὲ σφᾶς ἐβούλετο χρήμασιν ἀπεμπολᾶν². Διπλό, λοιπόν, τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία τους. Ἀπὸ τὴ μιὰ τὰ πλούτη τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μέγιστα χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐξαγορά τους. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης ἡ περίπτωση τοῦ πλούσιου ἄλλοτε ἑλληνα ἐμποροῦ, τὸν ὁποῖο ὁ Πρίσκοι συναντᾷ τυχαῖα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀττίλα. Ἀφηγούμενος τὴν περιπέτειά του στὸν συγγραφέα, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὅτι κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βιμινάκιου καὶ τὴ διανομὴ τῶν λαφύρων στοὺς ἀξιωματούχους οὐννους, ὁ ἴδιος ἐπελέγη στὴ μερίδα τοῦ Ὀνηγήσιου διὰ τὸν ὑπάρχοντα αὐτῷ πλοῦτον³. Αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸ Σίρμιο εἶναι καὶ ὁ βυζαντινὸς ἀρχιτέκτονας ποὺ σχεδίασε καὶ κατασκεύασε τὸ βαλανεῖον τοῦ Ὀνηγήσιου⁴. Ὁ Ρουστίκιος, αἰχμάλωτος ἀπὸ τὴν Ἀνω Μυσία ἔχει ἐνταχθεῖ ὡς λογὰς στὴν ὑπηρεσία τῆς οὐννικῆς αὐλῆς ἐπὶ τῶν γραμμάτων διαπονουμένον συντάξει⁵. Τὰ παραδείγματα ποὺ σταχυολογήσαμε μᾶς ὁδηγοῦν στὸ ἐξῆς συμπέρασμα: οἱ Οὐννοι, μολονότι κυρίευσαν ἀρκετὰς πόλεις, δὲν ἐγκαταστάθηκαν σὲ καμιά ἀπὸ αὐτές. Τὶς ἐγκατέλειπαν, μετὰ ἀπὸ ὀλοσχερὴ καταστροφή τους. Μαζί τους ἔπαιρναν πολλὰ πλούτη καὶ μικρὸ μᾶλλον ἀριθμὸ αἰχμαλώτων μὲ βασικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἐπιλογή τους, τὴν οἰκονομικὴ τους κατάστασιν, τὴν κοινωνικὴ τους θέσιν καὶ τὸ πνευματικὸ τους ἐπίπεδο.

Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὸ οὐννικὸ βασίλειον ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ μεγάλη Δύναμιν μὲ τὴν ὑποταγὴ ὅλων σχεδὸν τῶν μικροτέρων βαρβαρικῶν φύλων, τὰ σύνορά του περικλείουν μεγάλες καὶ πλούσιες γεωγραφικὰς ἐκτάσεις μὲ ἔδρα τὴν πεδιάδα τῆς Παννονίας ἐνῶ δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ κανένα ἄλλο βαρβαρικὸ λαό. Ἐξάλλου, οἱ ἐπεκτατικὰς διαθέσεις τοῦ Ἀττίλα στοχεύουν στὴ Δύση καὶ ὄχι στὴν Ἀνατολή. Οἱ ἐπιδρομὲς του κατὰ συνέπειαν, στὴ

1. Πρίσκοι, σελ. 576 (C. de Boor).

2. Πρίσκοι, σελ. 145 - 146 (C. de Boor).

3. . . . τότε δὴ γελάσας ἔλεγε Γραικὸς μὲν εἶναι τὸ γένος, κατ' ἐμπορίαν δὲ εἰς τὸ Βιμινάκιον, ἐληλυθέναι τὴν πρὸς τῷ Ἰστροῦ ποταμῷ Μυσῶν πόλιν. Πλείστον δὲ ἐν αὐτῇ διατρίψαι χρόνον καὶ γυναῖκα γήμασθαι ζάπλοντον. Τὴν δὲ ἐντεῦθεν εὐπραγίαν ἐκδόσασθαι ὑπὸ τοῖς βαρβάροις τῆς πόλεως γενομένης, καὶ διὰ τὸν ὑπάρχοντα πλοῦτον αὐτῷ Ὀνηγήσιον ἐν τῇ τῶν λαφύρων προκριθῆναι διανομῇ. . . (Πρίσκοι, σελ. 135).

4. . . . βαλανεῖον δὲ ἦν οὐ πόρος τοῦ περιβάλλοντος, ὅπερ Ὀνηγήσιος μετὰ τὸν Ἀττίλαν παρὰ Σκόθαις ἰσχύων μέγα ὠκοδόμησε. . . ὁ δὲ ἀρχιτέκτων τοῦ βαλανείου ἀπὸ τοῦ Σιρμίου αἰχμάλωτος ἀχθεὶς, μισθὸν τοῦ εὐρέματος ἐλευθερίαν λήψασθαι προσδοκῶν ἔλαθε μείζονι πόνῳ περιπεσὼν τῆς παρὰ Σκόθαις δουλείας· βαλανέα γὰρ αὐτὸν Ὀνηγήσιος κατέστησεν. . . (Πρίσκοι, σελ. 134, C. de Boor).

5. Πρίσκοι, σελ. 145 (C. de Boor).

βαλκανική Χερσόνησο και οί συνεχείς διπλωματικές αποστολές του στο Βυζάντιο για διαπραγμάτευση τῆς εἰρήνης ἀποβλέπουν ἀφενὸς στὴν ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ χρημάτων, καὶ ἀφετέρου στὴν αἰχμαλωσία καὶ μεταφορὰ στὴν αὐλή του, ἀνωτέρου κοινωνικὰ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ. Ἀπώτερος στόχος ἡ προσέγγιση τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἐξύψωση τοῦ πολιτισμικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαῶν τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἡγετικῶν τοὺς τάξεων¹.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ στόχο τους, οἱ ἡγεμόνες τῆς οὐννικῆς αὐτοκρατορίας καθοδηγοῦν καὶ κατευθύνουν τὰ βαρβαρικά στίφη σὲ καταστροφὰς τῶν πόλεων, σὲ λεηλασίες, ἐρημώσεις, αἰχμαλωσίες. Τὸ μέτρο τῶν ὀδυνηρῶν ἐπιπτώσεων τῶν πολεμικῶν τοὺς ἐπιχειρήσεων στὸ Ἰλλυρικό καὶ τὴ Θράκη μᾶς τὸ δίνει ἡ περιγραφή τῆς πόλης Ναίσσοῦ, ὅπως τὴ βρῆκε ἡ βυζαντινὴ πρεσβεία τοῦ 448, στὴν πορεία της πρὸς τὸ οὐννικὸ βασίλειο. . . ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ναῖσσὸν ἐρημον μὲν εὗρομεν ἀνθρώπων τὴν πόλιν ὡς ὑπὸ τῶν πολέμων ἀνατραπείσαν, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς καταλύμασι τῶν ὑπὸ νόσων κατεχομένων τινὲς ἐτύγγανον ὄντες μικρὸν δὲ ἄνω τοῦ ποταμοῦ ἐν καθαρῷ καταλύσαντες (σύμπαντας γὰρ τὰ ἐπὶ τὴν ὄχθην ὀστέων ἦν πλέα τῶν ἐν πολέμῳ ἀναιρεθέντων). . .² Γίνεται φανερὸ πὼς οἱ οὐννικὲς ἐπιδρομὲς ἐπέφεραν βαρὺ πλῆγμα, στὴν οἰκονομία καὶ τὴ δημογραφία τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ὁ ἐμπορικὸς καὶ βιοτεχνικὸς τους κόσμος καταστράφηκε παντελῶς. Μιὰ σύντομη ἀγιογραφικὴ μνεία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἔπεσαν ἑκατὸ πόλεις τῆς Θράκης, ἐνῶ ἡ οἰκονομία της δὲν μποροῦσε νὰ συνέλθει γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ τίς οὐννικὲς ἐπιδρομὲς³.

Ἡ ἀπαρίθμηση ἀπὸ τίς πηγὲς τῆς Ναίσσοῦ, Ἀδριανούπολης καὶ τοῦ φρουρίου Ἀσημοῦς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συναγάγουμε ὅτι δύο ἦσαν οἱ κύριοι ἄξονες τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Οὐννων στὴ Βαλκανική. Στὰ βόρεια ἡ Via Danubiana, ποὺ ἔκρινε τὴ Ρατιαρία μὲ τὴ Ναίσσό, καὶ στὰ νότια ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδός, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ Σιγγιδόνα καὶ κατέληγε στὴν Κωνσταντινούπολη⁴. Οἱ ζημιές, βέβαια, ποὺ προκάλεσαν οἱ Οὐννοι, σὲ ὀρισμένες ἴσως πόλεις, δὲν ἦσαν ἀνεπανόρθωτες. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν γιὰ ἐγκατάσταση μετὰ τὴν κατάρρευση τῆς οὐννικῆς αὐτοκρατορίας, οὐννικῶν ομάδων καὶ ἔλλων βαρβαρικῶν φύλων σὲ πόλεις τῆς Μυσίας καὶ Θράκης⁵, τῶν Ὀστρογότθων ἀργότερα στὴν πόλη Novae⁶ καὶ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ζήνων κατέφυγε τὸ

1. Σοφίας Πατούρα, *Influences culturelles du Bas-Empire sur les peuples du Bas - Danube aux IVe - Ve siècles*. (Ἀνακοίνωση, 16th International Eirene Conference, Πράγα 1982, ὑπὸ ἐκδοσιν).

2. Πρίσκοι, σελ. 124 (C. de Boor).

3. Βλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 55, ὅπου καὶ ἡ πηγὴ.

4. Βλ. V. Besheliev, *Les cités antiques en Mésie et en Thrace et leur sort à l'époque du haut moyen âge*, *Études Balkaniques*, 5 (1966), σελ. 211.

5. Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 126 - 127 (MGH. AA, V, 1).

6. Marcellinus Comes, σελ. 92 - 93 (MGH. AA, XI, 11).

469 στη Σερδική για να γλυτώσει από τον "Ασπαρα"¹, δείχνουν ότι αυτές τουλάχιστον οι πόλεις ήσαν κατοικήσιμες. Υποθέτουμε, πώς ή ταχεία αποχώρηση των Ούννων από τις πόλεις που κυριεύαν έδινε στις Άρχες της περιοχής τη δυνατότητα για άμεση, μερική έστω, αποκατάστασή τους. Την πλήρη και συστηματική επιδιόρθωση και ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων από τους Ούννους πόλεων και φρουρίων θα πραγματοποιήσουν αργότερα οι αυτοκράτορες Άναστάσιος² και Ίουστινιανός³.

Η ύπαιθρος και ο αγροτικός κόσμος των βαλκανικών περιοχών στην περίοδο των ούννικων επιδρομών υπέφεραν λιγότερο από τις πόλεις, σε αντίθεση με τον 4ο αιώνα που υπήρξαν ο κύριος στόχος των Γότθων. Οί Ούννοι δεν επεδίωκαν να εγκατασταθούν νότια του Δούναβη και κατά συνέπεια δεν επέκτειναν τις δραστηριότητές τους μακριά από τα μεγάλα κέντρα. Έκτος από τους οικισμούς και τα χωριά που βρίσκονταν στη διαδρομή τους, οι άλλες αγροτικές περιοχές δεν είχαν άμεσες επιπτώσεις. Η έλλειψη σχετικών μαρτυριών και δύο παρεμβατικές αναφορές του Πρίσκου ενισχύουν αυτή την άποψη. Στην Παρόχθιο Δακία, κατά την περίοδο των βαρβαρικών επιδρομών, οι κάτοικοι χωριών της περιοχής επιδίδονται σε γεωργικές και κτηνοτροφικές ασχολίες⁴.

Βέβαια, η εγκατάσταση πολλών βαρβαρικών φύλων σε περιοχές της Παννονίας, Μυσίας, Μικρής Σκυθίας κλπ. είχε αναμφισβήτητα αρνητικές συνέπειες πάνω στη ζωή και την οικονομία του αγροτικού κυρίως πληθυσμού τους. Σ' όλη την διάρκεια του β' μισού του 5ου αϊ. το Βυζάντιο — συνεχίζοντας την πολιτική της έξαγορής της ειρήνης — παραχωρούσε στις βαρβαρικές ομάδες έδαφη του για εγκατάσταση. Μετά τη μάχη του Nedao και τη διάλυση της ούννικης συνομοσπονδίας⁵, νικητές και ήττημένοι ζητούν την άδεια της αυτοκρατορίας να εγκατασταθούν σε έδαφη της.

1. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 116 (C. de Boor).

2. Βλ. I. Barnea, *Contributions to Dobrojdja history under Anastasius I*, DACIA N.S. IV (1960), σελ. 365 - 366.

3. Προκόπιος IV, περί κτισμάτων, σελ. 106 (έκδ. Haury). Ηρβλ. V. Velkov, *La construction en Thrace à l'époque du Bas-Empire (d'après les écrits)*, *Archeologia* 10 (1958).— E m. Popescu, *Contribution à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve - VIIe s. de notre ère*, DACIA, N. S. XIII (1959), I. Barnea, *Les villes de la Scythia Minor au cours des Ve - VIe siècles*, AISEE, X 2 (1972), σελ. 143 - 147 και Σοφίας Πατούρα - Χατζοπούλου, *L'œuvre de réconstitution du limes danubien à l'époque de l'empereur Justinien Ier*, RESEE XVIII, 1 (1980), σελ. 95 - 109.

4. . . . από του φρουρίου (Άσσημους) παίδων νεμομένων. . . και. . . ἀφ'έξονται Ῥωμαῖοι τὴν δοριάλωτον ἀρῶντες. . . (Πρίσκος, σελ. 578 - 579).

5. Αναλυτικά για τη μάχη στον ποταμό Nedao, τους λαούς που συμμετείχαν, τη νίκη των Γεπίδων, τη διάλυση της ούννικης συνομοσπονδίας και την τύχη των λαών που την αποτελούσαν, βλέπε L. V á r a d y, ό.π., σελ. 326 - 335.

Ὁ Ἰορδάνης περιγράφει τὴν κατανομὴ ἐδαφῶν ὡς ἐξῆς: Οἱ Γεπίδες, πρωταγωνιστὲς καὶ νικητὲς στὴν ἐξέγερση κατὰ τῶν Οὐννων κυριαρχοῦν στὶς περιοχὲς ποὺ κατεῖχαν ἄλλοτε ἐκεῖνοι· ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία ζητοῦν εἰρήνη καὶ *annum sollemnia*· οἱ Γότθοι μὲ τὴν ἄδεια τῆς αὐτοκρατορίας ἐγκαθίστανται στὴν Παννονία· οἱ Σκυροί, οἱ Σαδαγάριοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ σὲ περιοχὲς τῆς Μικρᾶς Σκυθίας καὶ Κάτω Μυσίας· ὁ Hernac, γιὸς τοῦ Ἀττίλα, ἐπικεφαλῆς ὁμάδας Οὐννων καταλαμβάνει τὴν βορειο-ανατολικὴν περιοχὴ τῆς Μικρᾶς Σκυθίας· στοὺς ἀδελφούς του Emnetzur καὶ Ultzindur παραχωροῦνται οἱ πόλεις Utus, Oescus καὶ Almus τῆς Παρόχθιας Δακίας¹. Ὅταν ὁ Δεγγιζίχ, ἄλλος γιὸς τοῦ Ἀττίλα, ζητᾷ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Ι' στὰ 466, γῆν καὶ χρήματα γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸ λαὸ τοῦ ἀπειλώνοντας μὲ πόλεμο, ἐκεῖνος τοῦ ἀπαντᾷ ἐτοίμως ἔχειν πάντα ποιεῖν, εἴ γε ὑπακουσόμενοι αὐτῷ παραγένωνται· χαίρειν γὰρ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ συμμαχίᾳ ἀφικνουμένοις². Ἡ φράση αὕτη ἀπηχεῖ μὲ σαφήνεια τὴ γενικότερη πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ αὐτοκρατορία αὕτη τὴν ἐποχὴ ἔναντι τῶν βαρβαρικῶν λαῶν.

Σὲ μιὰ τέτοια κρίσιμη φάση αὕτη ἡ πολιτικὴ ἦταν, νομίζουμε, γιὰ τὸ συμφέρον ὅλων (διὰ τὸ κοινῇ λυσιτελεῖς) ἡ καλύτερη δυνατὴ ἐπιλογή. Τὸ δυναβικὸ *limes* καὶ τὰ στρατεύματά του εἶχαν ἐξασθενήσει σημαντικὰ, ἡ οἰκονομία τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης εἶχε ἀποδιοργανωθεῖ καὶ ὁ πληθυσμὸς τοὺς εἶχε σημαντικὰ μειωθεῖ. Γιὰ νὰ συγκρατήσῃ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά του τὰ διάφορα βαρβαρικὰ φύλα, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν αὐτοδιάλυση τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας δροῦσαν αὐτόνομα, τὸ Βυζάντιο εἶχε νὰ ἐπιλέξῃ μιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω λύσεις: ἡ καταβάλλοντας ὑψηλὸ φόρο νὰ ἐξαγοράζῃ διαρκῶς τὴν εἰρήνην· ἢ ν' ἀνοίξῃ μαζί τους περισσότερα μέτωπα. Στὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή, ἡ υἱοθέτηση ὁποιασδήποτε ἀπὸ τὶς παραπάνω λύσεις θὰ ἦταν ἐπιζήμια καὶ θὰ ὀδηγοῦσε τὴν αὐτοκρατορία σὲ νέες δυσάρεστες περιπέτειες. Στὴν πρώτη περίπτωση τὰ λίγα ἀποθέματα τοῦ δημοσίου ταμείου ἔπρεπε νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ *limes* καὶ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ στὸ Δούναβη ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, μιὰ πολυμέτρητη ἐχθρικὴ ἀντιπαράθεση θὰ ὀδηγοῦσε μᾶλλον τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς σὲ νέα μεταξύ τους ἰσχυρὴ συμμαχία. Κατὰ συνέπεια, ἡ πολιτικὴ τῆς ἐνσωμάτωσής τους μέσα στὰ σύνορά της, ὅπωςδήποτε σὲ βᾶρος τῶν ἐπαρχιῶν ποὺ τοὺς ἐγκατέστησε, ἦταν ἴσως ἡ μόνη λογικὴ ἐπιλογή. Ἐξάλλου, ἡ προοπτικὴ τῆς σταδιακῆς ἀφομοίωσής τους ἀπὸ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμὸ καὶ ἀπὸ τὸ στρατό, ὅπως σύμφωνα μὲ τὶς πηγὲς ἐπιτεύχθηκε σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις³, εἶχε πάντοτε ἰδιαίτερη βαρύτητα σὲ τέτοιου εἶδους ἀποφάσεις.

1. Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 126 - 127.

2. Πρίσκοι, σελ. 588 (C. de Boor).

3. . . . Ἐρουνλοι ποταμὸν Ἰστρον ἤδη διαβάντες ὅτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἀναστάσιος διακυβέρενα, φιλοφρονηθέντες ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ χρήμασι μεγάλοις αὐτοὺς δωρησαμένον,

Στὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνα, ιδιαίτερα αἰσθητὴ στὸ Ἰλλυρικό καὶ τὴ Θράκη γίνεται ἡ παρουσία τῶν δύο μεγάλων ὀστρογοθικῶν ὁμάδων μὲ τοὺς ὁμώνυμους ἡγεμόνες τοὺς Θεοδώριχο Ἀμαλὸ καὶ Θεοδώριχο Στράβωνα¹. Οἱ ὀστρογόθοι ἡγεμόνες στοὺς πολέμους, ποὺ διεξῆγαν μετὰ τοὺς ἡ ἐνωμένοι οἱ ἴδιοι σὲ συμμαχία ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἐρήμωναν συχνὰ τὴ χώρα καὶ λεηλατοῦσαν τὸν πληθυσμὸ τῆς. Στὰ 472-3 ὁ Θεοδώριχος Στράβων κυρίευσεν τὴν Ἀρκαδιόπολη καὶ διέτρεξε μὲ τὸν στρατὸ τοῦ ὀλόκληρη τὴ Θράκη². Στὰ 478, ὁ Θεοδώριχος Ἀμαλὸς σὲ συμμαχία μὲ τὸ Στράβωνα ἐρήμωσε τὴν περιοχὴ τῆς Ροδόπης καὶ ἀργότερα περιοχὲς τῆς Μακεδονίας³. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ (βασιλεία Ζήνωνα) *πληθος Οὐννων* — ὁ Εὐάγριος τοὺς ἀποκαλεῖ *Μασσαγέτες* — διέσχισαν τὸν Δούναβη *μηδενὸς ἀμύνοντος καὶ κατέδραμον τὴν Θράκην σφόδρα τοῖς πράγμασι λυμαινόμενοι*⁴.

Ἡ ἐπιδέξια πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου ἐναντι τῶν ὀστρογοθῶν (ὑποκίνηση τῆς μιᾶς ὁμάδος ἐναντίον τῆς ἄλλης), ὁ θάνατος τοῦ Στράβωνος καὶ ἡ ὀριστικὴ ἀποχώρηση ἀργότερα τοῦ Θεοδώριχου Ἀμαλοῦ στὴν Ἰταλία, ἀπάλλαξαν τὶς βαλκανικὲς περιοχὲς ἀπὸ τὴν ἐπιζήμια παρουσία τους.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ὀστρογοθικῆς ἀπειλῆς καὶ τὴν ἀπόκρουση ἄλλων βαρβαρικῶν ὁμάδων⁵ καὶ ιδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀναστασίου, στίς βαλκανικὲς ἐπαρχίες ἐπεκράτησε ἓνα κλίμα σχετικῆς ἡρεμίας τὸ ὁποῖο ἐπέτρεψε στίς βυζαντινὲς Ἀρχὲς νὰ ξεκινήσουν τὸ ἔργο τῆς ἀποκατάστασης καὶ θεραπείας τῶν κατεστραμμένων περιοχῶν. Ἐνα διάταγμα τοῦ Ζήνωνα ἀναφέρει μετὰ τοὺς ἄλλων τὶς καταστροφὲς ποὺ εἶχε ὑποστῇ ἡ Μ. Σκυθία ἀπὸ τὶς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὴν ἀποκατάσταση ὀρισμένων κατεστραμμένων πόλεων⁶. Ἡ μείωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν παραγωγικῶν τοῦ δυνατοτήτων ἀνάγκασαν τὸν αὐτο-

πασσὺν Χριστιανοὶ γεγόναι καὶ τὴν διαίταν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετέβαλον... (Εὐάγριος Ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 170, ἐκδ. Bidez - Parmentier).— Στὸν Ἰορδάνη (*Getica*) ὑπάρχουν ἐπίσης δύο σχετικὲς μαρτυρίες γιὰ Οὐννους καὶ Γότθους. α) *...multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romania dediderunt, e quibus nunc usque Sacromontisi et Fossatisii dicuntur...* (σελ. 126) καὶ β) *Erant si quidem et alii Gothi, qui dicuntur minores, populus inmensus, cum suo pontifice ipsoque primate Vulfila, ... hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Nicopolitana ad pedes Emimonti gens multa, sed paupera et inbellis...* (σελ. 127).

1. Μετὰ τὴ διάλυση τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας, ἓνα μεγάλο τμῆμα ὀστρογοθῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Θεοδώριχο Στράβωνα, ἀποσπάστηκε ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ λόγω ἐσωτερικῶν διαμαχῶν καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Θράκη, βλέπε L. V á r a d y, ὁ.π., σελ. 388.

2. Βλ. E. Stein, ὁ.π., σελ. 361.

3. Μάλχος, *Fragmenta*, σελ. 123 - 127 (FHG, 4).

4. Εὐάγριος, ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 100 (Bidez-Parmentier).— Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 120 (C. de Boor).

5. Βλέπε V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 77 - 78.

6. Cod. Justinianus I 3, 35 (Krueger).

κράτορα Ἀναστάσιο σὲ νόμο τοῦ 505 νὰ ἐξαίρεσει τὴ διοίκηση τῆς Θράκης ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση εἰσφορῶν στὸ Δημόσιο¹. Τὴ μείωση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλοίωση ποὺ ὑπέστη τὸ ρωμανικὸ στοιχεῖο τῆς Θράκης ἀπὸ τὴ διαδοχικὴ εἰσχώρηση καὶ ἐγκατάσταση βαρβαρικῶν φύλων, μαρτυρεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀναστάσιος σὲ δύο ἐκστρατεῖες του, ἐναντίον τῶν Ἰσχύρων (492)² καὶ ἐναντίον τῶν Περσῶν (505) χρησιμοποιοῖ στρατὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ *Σκύθες, Γότθους, Βέσσους* καὶ ἄλλα θράκια ἔθνη³. Καὶ ἐνῶ αὐτὰ τὰ ἔθνη, ὅπως τὰ χαρακτηρίζει ὁ Θεοφάνης, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι ὑποτεταγμένα στὴν αὐτοκρατορία καὶ ὑπηρετοῦν στὸ στρατὸ τοῦ Ἀναστασίου, λίγο ἀργότερα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Βιταλιανὸ (κόμης τῶν φοιδεράτων), δυσαρεστημένα ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ *magister militum* Ὑπάτιου, θὰ ἐξεγερθοῦν καὶ θὰ ἀναστατώσουν τὴ Θράκη καὶ τὴν πρωτεύουσα γιὰ πέντε ὁλόκληρα χρόνια⁴. Στὰ πλαίσια τῆς ἰδιας πολιτικῆς, τῆς ὑποταγῆς δηλαδὴ καὶ τῆς ἐνσωμάτωσης βαρβαρικῶν φύλων στὸ βυζαντινὸ στρατό, ὁ Ἀναστάσιος ἐγκατέστησε στὴ Θράκη τοὺς Ἑρούλους (γερμανικὴ φυλὴ), οἱ ὅποιοι ἀργότερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ θὰ ἀσπασθοῦν ὁμαδικὰ τὸ Χριστιανισμό, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐάγριος⁵, ἐνῶ παράλληλα θ' ἀποτελέσουν στὴν ἴδια ἐποχὴ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικότερα στοιχεῖα τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων⁶.

Προτοῦ προχωρήσουμε στὰ γεγονότα τοῦ 6ου αἰῶνα ποὺ ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας θεωροῦμε σκόπιμο, ἐπανερχόμενοι στὶς συνέπειες τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ., νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἐξῆς: οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν πρωταγωνιστῶν λαῶν — Γότθων καὶ Οὐννων — μολονότι οἱ ἴδιοι ἐξαφανίστηκαν σὲ κάποια χρονικὴ στιγμή ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας τῶν Βαλκανίων, ἄφησαν βαθειὰ ἔχνη στὴν περιοχὴ καὶ προετοίμασαν τὸ ἔδαφος γιὰ τοὺς ἐπιδρομεῖς τοῦ ἐπόμενου αἰῶνα. Καταστράφηκαν πόλεις, φρούρια καὶ χωριά, μειώθηκε ὁ ντόπιος πληθυσμὸς καὶ αὐξήθηκε ἡ ἀνασφάλειά του, ἀλλοιώθηκε ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ συνοχή του μὲ τὴ διείσδυση τῶν διαφόρων ἑτερογενῶν στοιχείων, κλονίστηκε τὸ

1. ... ἀλλὰ ταῦτα χωρὶς τῆς Θρακικῆς διοικήσεως νενομοθέτηται. ἐν Θράκῃ γὰρ, ἐπειδὴ οὐκ εἰς ὁλόκληρον εἰσφέρεται τὰ δημόσια, διὰ τὸ προφάσει τῶν βαρβαρικῶν ἐφόδων ἐλαττωθῆναι τοὺς γεωργούς. (Cod. just. X, 27, 2, 10 (3), C.J.C. III, Krueger, σελ. 407 - 408).

2. Μαλάλας, Χρονογραφία, σελ. 393.

3. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 145 (C. de Boor).

4. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, II, σελ. 178 κ.έ., καὶ V. Velkov, δ.π., σελ. 58.

5. ... Ἑρούλοι ποταμὸν Ἰστρον ἤδη διαβάντες ὅτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἀναστάσιος διακυβέρνηα, φιλοφρονηθέντες ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ χορήμασι μεγάλοις αὐτοὺς δωρησάμενον, πασσοδὶ Χριστιανοὶ γεγονάσι καὶ τὴν δαίταν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετέβαλον. . . (Εὐάγριος σελ. 170) (Bidez-Parmentier).

6. Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 212 - 213 (Haury).

στρατιωτικο-άμυντικό σύστημα και αποδιοργανώθηκε ή οικονομία με συνέπεια και τη διακοπή κάθε έμπορικῆς δραστηριότητος.

III

Οί δυσμενεῖς, ὡστόσο, συνέπειες και κυρίως οί ὑλικές ζημιές, στίς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε παραπάνω, δέν θά μπορούσαν νά ἐπηρεάσουν τή ζωή και τήν ἐξέλιξη μιᾶς μεγάλης οἰκονομικῆς και στρατιωτικῆς Δύναμης, ὅπως ἦταν ἐκείνη τήν ἐποχή ή βυζαντινή αὐτοκρατορία, οὔτε φυσικά νά μείνουν ἀνεπανόρθωτες. Τά μέτρα ποῦ πῆραν οἱ αὐτοκράτορες Ἀναστάσιος και Ἰουστινιανός, τὰ ἐκτενῆ δηλ. οἰκοδομικά ἔργα σ' ὁλόκληρη τήν αὐτοκρατορία, συμπεριλαμβανομένης και τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη, μιᾶ σειρὰ διαταγμάτων και νόμων γιά τή θεραπεία τῆς οἰκονομίας σέ περιοχές ποῦ εἶχαν δεχθεῖ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές και οἱ συνεχεῖς ἐποικισμοί τῆς ἐγκαταλελειμμένης ὑπαίθρου ἀποσκοποῦσαν στήν ἐξάλειψη αὐτῶν τῶν συνεπειῶν και στήν ταχύτερη δυνατή ἐξομάλυνση τῆς κατάστασης στίς πληγεῖσες περιοχές. Ὅσον ἀφορᾷ τήν περιοχή τοῦ Δούναβη ὁ στόχος τῶν αὐτοκρατορικῶν δραστηριοτήτων θά ἐπιτυγχάνονταν, ἂν κάποιοι νέοι ἐξωτερικοί παράγοντες δέν μεσολαβοῦσαν στήν περιοχή.

Τά μεταναστευτικά κύματα τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ και τῆς Ἀνατολῆς στόν 6ο αἰῶνα πληθαίνουν. Νέοι πολυαριθμότεροι και ἀπειλητικότεροι αὐτῇ τῇ φορᾷ ἐχθροί κáνουν ἐντονα αἰσθητῇ τήν παρουσία τους μέσα στή βαλκανική Χερσόνησο. Βουλγαρικά και σλαβικά φύλα, ἀνοργάνωτα στρατιωτικά ἀλλά πολυάριθμα, κατακλύζουν τίς βόρεια τοῦ Δούναβη περιοχές, εἰσβάλλοντας μέ ἀσυνήθιστη ὡς αὐτῇ τήν ἐποχή συχνότητα μέσα στή Βαλκανική. Χωρίς νά ἐμμείνουμε στήν ἐθνική ταύτιση τῶν βαρβαρικῶν φυλῶν, στήν ἀναλυτική περιγραφή και χρονολόγηση τῶν ἐπιδρομῶν τους — θέματα μέ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄλλωστε ἀσχοληθεῖ τόσοι ἐξέχοντες ἱστορικοί — θά προσπαθήσουμε νά ἐπισημάνουμε κυρίως τίς ἐπιπτώσεις τους ἔτσι ὅπως παρουσιάζονται μέσα στά κείμενα τῶν χρονογράφων τῆς ἐποχῆς. Σέ συνάρτηση βέβαια μέ τὰ γεγονότα στήν περιοχή τοῦ Δούναβη θά πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ και πάλι ή πολιτική τῆς Πρωτεύουσας στήν περιοχή, δεδομένου ὅτι, ὅπως και στοὺς προηγούμενους αἰῶνες, ή ἐγκαιρη παρέμβασή της ἢ ή ὀλιγωρία της καθόριζε συνήθως τήν πορεία τῶν πραγμάτων.

Γύρω στά 510, μιᾶ δυναμική ἐμφάνιση τῶν Βουλγάρων μέσα στή βαλκανική Χερσόνησο ἀναγκάζει τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιο νά ἐπιδιορθώσει και νά ἐπεκτείνει τὸ Μακρὸ Τεῖχος γιά τήν προστασία τῆς Πρωτεύουσας¹. Στήν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ ἴδιου αὐτοκράτορα και συγκεκριμένα στά 517, ὅπως ἀναφέρει ὁ χρονογράφος Μαρκελλῖνος Κόμης, Βούλγαροι ἢ Σλάβοι ἱππεῖς

1. V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 80.

εἰσβάλλουν στήν Ἰλλυρία. Στήν προέλασή τους στή νότια λεηλατοῦν τίς δύο Μακεδονίες καί Θεσσαλίες αἰχμαλωτίζοντας μεγάλο ἀριθμό κατοίκων τῶν περιοχῶν πού διατρέχουν¹. Κάποιες ἄλλες ἀνοργάνωτες ἐχθρικές ἐπιχειρήσεις πού μεσολάβησαν στήν ἐποχή τοῦ Ἀναστασίου καί τοῦ Ἰουστίνου Α' ἀποκρούστηκαν εὐκολά. Ἡ κατάσταση στή Βαλκάνια θά ἐπιδεινωθεῖ κυρίως στήν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ λόγοι εἶναι προφανεῖς: ἀπό τή μιᾷ τὸ πλῆθος τῶν Σκλαβηνῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσία τῶν Βουλγάρων καί ἀπὸ τὴν ἄλλῃ, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰουστινιανοῦ γιὰ ἐπανάκτηση τῆς Δύσης². Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἐγκατέλειπε τίς παραδουνάβιες ἐπαρχίες στήν τύχη τους. Στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς ὁχυρωματικῆς ἀναδιοργάνωσης τῶν συνόρων καί ἀκριτικῶν ἐπαρχιῶν, ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Προκόπιος, ἐπέδειξε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βορείου *limes*.

Οἱ περισσότερες πόλεις καί τὰ φρούρια πού εἶχαν καταστραφεῖ ἀπὸ τίς οὐνικές ἐπιδρομές, ἀνοικοδομήθηκαν σχεδὸν ἐκ θεμελίων στήν ἐποχή τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τίς: Σιγγιδόνα, Βιμινάκιο, Σίρμιο, Σερδική, Βονωνία, Ρατιαρία, *Castra Martis*, *Oescus*, τὰ φρούρια *Appiaria*, *Durostorum*, *Transmarisca* κλπ.³ Γιὰ τὴν καλὺτερη προστασία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καί τῆς Θράκης, συνεχίζοντας τὴν πολιτικὴ τῶν προηγούμενων αἰώνων, ἐγκατέστησε ὡς συμμάχους τοὺς Λογγοβάρδους στήν Παννονία, τοὺς Ἐρούλους σὲ περιοχὲς τῆς Σιγγιδόνας καί τῆς *Bassianna*, τοὺς Ἄντες ἀνατολικότερα, στήν περιοχή γύρω ἀπὸ τὴν πόλη *Turis*⁴: Γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν οἰκονομία τῶν ἐπαρχιῶν Μικρᾶς Σκυθίας καί Κάτω Μυσίας, πού ἦταν οἱ πιὸ ἐκτεθειμένες στὶς βαρβαρικές ἐπιδρομές, δημιούργησε τὴν *Quaestura exercitus*, ἐντάσσοντας σ' αὐτὴ τὰ πλούσια νησιά Κύπρο, Ρόδο, Κρήνη καί Κυκλάδες⁵. Πέραν αὐτῶν τῶν μέτρων καί μολονότι τὸ δυναμικὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Θράκης εἶχε μειωθεῖ σημαντικὰ λόγω τοῦ πολυμέτωπου ἀγώνα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἱκανοὶ στρατηγοὶ τοῦ κατήγαγαν ἀρκετὲς φορὲς λαμπρὲς νίκες στὸ δοναβικό σύνορο.

Οἱ συχνότατες ὅμως, σχεδὸν τι ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἐπιδρομές τῶν πολυαριθμῶν στρατευμάτων Βουλγάρων καί Σκλαβηνῶν καί οἱ βαρεῖές τους συνέπειες ἀπέδειξαν πὺς τὰ μνημονευθέντα παραπάνω μέτρα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, ἡ στρατιωτικὴ ἄμυνα ἐλλιπὴς καί ἡ σοβαρότητα τῆς κατάστασης στὸ Δούναβη ὑποβαθμισμένη. . . Ἰλλυριοὺς δὲ καί Θράκην ὅλην, εἴη δ' ἂν ἐκ κόλπου τοῦ Ἰονίου μέχρι ἐς τὰ Βυζαντινῶν προάστεια, ἐν τοῖς Ἑλλάς τε καί Χερρονησιωτικῶν ἡ

1. Βλ. Marcellinus Comes, σελ. 100 (MGH, AA XI, 1).

2. Βλ. P. L e m e r l e, ὁ.π. σελ. 284.

3. Προκόπιος I, περὶ κτισμάτων, σελ. 106, 129 - 130, 148 (Haury).

4. Βλ. Προκόπιος II, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 443 - 444 (Haury).— Πρβλ. P. L e m e r l e, ὁ.π., σελ. 284 - 285.

5. Βλ. Ἰωάννης Λυδὸς II, 29, σελ. 84 (Wuensch).

Χώρα ἐστίν, οὖνοι τε καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται σχεδὸν τι ἀνὰ πᾶν καταθέοντες ἔτος, ἐξ οὗ Ἰουστινιανὸς παρέλαβε τὴν Ρωμαίων ἀρχήν, ἀνήκεστα ἔργα εἰργάσαντο τοὺς ταύτη ἀνθρώπους πλέον γὰρ ἐν ἐκάστη ἐσβολῇ οἶμαι ἢ κατὰ μυριάδας εἰκοσιν εἶναι τῶν τε ἀνηρημένων καὶ ἡδραποδισμένων ἐνταῦθα Ρωμαίων, «ὥστε» τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν ἀμέλει ταύτης πανταχόσε τῆς γῆς ξυμβαίνειν εἶναι. . .¹ Μὲ αὐτὴ τὴν ὑπερβολικὴν κάπως περιγραφὴν τοῦ ἀναφέρεται σ' ὅλην σχεδὸν τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (τὸ ἔργο «Ἀνέκδοτα» γράφτηκε μετὰ τὸ 555), ὁ Προκόπιος μᾶς εἰσάγει στὸ κλίμα τῆς γενικῆς κατάστασης τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης.

Μιὰ ἀπὸ τῆς μεγαλύτερης εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων² στὴ Θράκη μνημονεύεται στὰ κείμενα τῶν χρονογράφων Ἰωάννη Μαλάλα καὶ Θεοφάνη. Στὰ 539 δύο ρῆγες μετὰ πλήθους Βουλγάρων καὶ δρούγον εἰσέβαλαν στὴ Σκυθία καὶ τὴ Μυσία, νίκησαν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα, συνέλαβαν αἰχμαλώτους δύο ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τους καὶ ὁδήγησαν στὴ χώρα τους πλῆθος αἰχμαλώτων³. Στὸ ἔργο του «Ὑπὲρ πολέμων», βασικὴ ἀφηγηματικὴ πηγὴ τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ Προκόπιος περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομὲς Βουλγάρων καὶ Σκλαβηνῶν μέχρι τὸ 551. Οἱ περιγραφές του ἀπηχοῦν ἔντονα τὴν τραγικότητα τῆς κατάστασης τῶν Βαλκανίων. Τὴν ἐπανεμφάνισή τους στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ κάνουν καὶ οἱ Γεπίδες ποὺ στὰ 536 καταλαμβάνουν τὸ Σίρμιο, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γότθων εἶχε περάσει στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν⁴. Γύρω στὰ 540 μέγα στράτευμα οὖνικόν (ὁ Προκόπιος ὀνομάζει τοὺς Βούλγαρους τοῦ 6ου αἰ. Οὖνους) διασχίζει τὸ Δούναβη καὶ διατρέχει ὅλη τὴν ἐπικράτεια ἀπὸ τὸ Ἰόνιο πέλαγος μέχρι τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινούπολης. Τοσαῦτα δὲ τὸ πλῆθος κακὰ ἢ τοιαῦτα τὸ μέγεθος οὐδέποτε γνώρισαν οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν ποὺ προσέβαλαν. Στὴν προέλασή τους πρὸς τὸ Βυζάντιο κυρίευσαν 32 φρούρια καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλιν Κασσάνδρεια (Ποτίδαια). Κατὰ τὴν ἐπ' αὐτὸν δὲ τοὺς βόρεια τοῦ Δούναβη ὁδήγησαν μαζί τους πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ ὕλικῶν ἀγαθῶν⁵.

Πολὺ συχνὰ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Προκόπιο καὶ ἡ δράση τῶν Ἀντῶν (σλαβικὸ φύλο) ἄλλοτε αὐτόνομα καὶ ἄλλοτε σὲ συμμαχία μὲ Σκλαβηνοὺς καὶ Βούλ-

1. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 114 - 115 (Haury).

2. Στὸ κείμενο τοῦ Μαλάλα οἱ Βούλγαροι ὀνομάζονται Οὖνοι: «δύο στρατηγοὶ Οὐνων». . .» (Χρονογραφία, σελ. 437, Βόννη). Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ταύτισης τῶν «Οὖνων» τοῦ Προκόπιου καὶ τοῦ Μαλάλα μὲ τοὺς Βούλγαρους τοῦ Ἰορδάνη, Κασσιόδωρου, Μαρκελλίνου Κόμη, Θεοφάνη κ.λ.π. βλέπε G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II*, σελ. 15 - 17 καὶ V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . ὁ.π., σελ. 83 - 84.

3. Βλ. Θεοφάνης, Χρονογραφία σελ. 217 - 218 (C. de Boor).— Μαλάλας, σελ. 437 - 438 (ἐκδ. Βόννης).

4. Προκόπιος II, σελ. 443 (Haury).

5. Προκόπιος I, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 163 (Haury).

γαρους. Στὰ 544 ἐπιχείρησαν ἐπιδρομὴ εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ὅπου πολλοὺς ἐληΐσαντο καὶ ἡνδραπόδισαν τῶν ἐκείνῃ Ῥωμαίων. Δύο χρόνια ἀργότερα σὲ συνεργασία μὲ Σκλαβηνοὺς καὶ Βούλγαρους εἰσέβαλαν ἐκ νέου στὴ Θράκη καὶ προκάλεσαν ἀναρίθμητες συμφορὰς¹.

Οἱ Σκλαβηνοί, τῶν ὁποίων ἡ δράση κατὰ τὸν Προκόπιο ἐντείνεται σημαντικὰ στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα, ἐπιχειροῦν δύο διαδοχικὰς ἐκστρατεῖες στὰ 548 καὶ 550, μὲ φοβερὰς συνέπειες γιὰ τὸ Ἰλλυρικὸ καὶ τὴ Θράκη. Προκαλοῦν μεγάλες καταστροφές, ληστεύουν τὶς περιουσίες τῶν κατοίκων, φονεύουν ἢ αἰχμαλωτίζουν ὅλους τοὺς νέους ποὺ συναντοῦν στὸ πέρασμά τους². Ἰδιαίτερα παραστατικὴ ἡ περιγραφή τῆς ἀλώσεως τῆς Τοπήρου, πόλεως τῆς Θράκης. Οἱ κατακτητὲς Σκλαβηνοὶ φονεύουν κυρίως τοὺς νέους (τοὺς παραλίπτοντας ἡβηδὸν ἅπαντας ἐκτείνουν), πυρπολοῦν καταφύγια ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ ὁδηγοῦν μυριάδας αἰχμαλώτων στὴ χώρα τους³. Παρόμοιες σὲ ὕφος καὶ περιεχόμενο οἱ περιγραφὲς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιδρομῶν⁴. Καταστροφές, ἐρημώσεις, λεηλασίες, ἀποδεκτικισμοί, αἰχμαλωσίες, ἀναρίθμητες συμφορὰς. Ἡ συχνότητά τους ἀποδίδεται ἀπὸ τοὺς Ἰορδάνη καὶ Προκόπιο μὲ τὶς παρακάτω φράσεις. . . *hi sunt casus Romanae rei publicae preter instantia cottidiana Bulgarum Antium et Sclavinorum*⁵ . . . τῶν δὲ δὴ Οὐννων καὶ Σκλαβηνῶν καὶ Ἀρτῶν ξύμπασαν Εὐρώπην ληΐσαμένων. . . , ἐρημόν τε τῶν οἰκητόρων καταστησάμενων χώραν ἐκάστην ταῖς καθ' ἡμέραν ἐπιδρομαῖς⁶.

Σαφὲς τὸ περιεχόμενο τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Προκοπίου καὶ τῶν ἄλλων χρονογράφων τῆς ἐποχῆς ὡς πρὸς τὶς βουλγαρο-σλαβικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὶς καταστρεπτικὰς τους συνέπειες. Τίθεται ὅμως τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Ποῦ ἔλαβαν κυρίως χώρα; ποιοὶ τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ ὑπέφερε περισσότερο; Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὶς περιγραφὰς τόσο τοῦ Προκοπίου ὅσο καὶ τῶν ἄλλων

1. Προκόπιος II, σελ. 354 - 355 καὶ III Ἀνέκδοτα, σελ. 141 - 142 (Haury).

2. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον Σκλαβηνῶν στρατεύματα διαβάντες ποταμὸν Ἰστρον Ἰλλυριοὺς ἅπαντας ἄχρι Ἐπιδαμνίων ἔδρασαν ἀνήκεστα ἔργα, κτείνοντες καὶ ἀνδραποδίζοντες τοὺς ἐν ποσὶν ἡβηδὸν ἅπαντας καὶ τὰ χρήματα ληΐζόμενοι. . . καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο: . . . καὶ αὐτοὺς οἱ Σκλαβηνοὶ τρεφόμενοι οὐδεμί πόνω πλείστον μὲν αἰσχροτάτα φεύγοντας ἐκτείναν, Ἀσβαδὸν δὲ καταλαβόντες ἐν μὲν τῷ παρατίκῳ ἐξώγρησαν, ὕστερον δὲ αὐτὸν ἐς πυρὸς ἐμβεβλημένον φλόγα ἔκαυσαν, ἱμάντας πρότερον ἐς τοῦ νώτου τοῦ ἀνθρώπου ἐκδείραντες. Ταῦτα διαπεπραγμένοι τὰ χωρία ξύμπαντα, τὰ τε Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, ἀδεέστερον ἐληΐζοντο, καὶ φρούρια πολλὰ πολιορκία ἐκείνους εἶλον. . . (Ὑπὲρ πολέμων II, σελ. 423, 467 - 8).

3. Προκόπιος II, σελ. 468 - 471 (Haury).— Πρβλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . σελ. 92 - 94.

4. Βλέπε ἄλλες ἐπιδρομὰς, Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 342 - 344, 353, 481 - 483, 473 - 477, 623 - 4 (Haury).

5. Ἰορδάνης, *Romana*, σελ. 52 (MGH V, 1).

6. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 141 - 142 (Haury).

ιστορικών, δὲν ἀναφέρονται, μὲ ἐξαίρεση τὴν Τόπηρο, πολιορκίες ἢ ἀλώσεις μεγάλων πόλεων. Αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι σ' αὐτὴ τουλάχιστο τὴ φάση οἱ Σκλαβηνοί, ὅπως ἄλλοτε οἱ Γότθοι, ἦσαν ἀνίκανοι νὰ κυριεύσουν πόλεις. Ὁ Προκόπιος ἐπισημαίνει τὴν ἀνικανότητα τῶν Σκλαβηνῶν νὰ πολιορκήσουν ὀχυρωμένες πόλεις καὶ τὴν ἀτολμία τους νὰ κατέβουν στὴ πεδιάδα, στὰ πρῶτα χρόνια τῶν ἐπιδρομῶν τους¹. Ἡ προσοχή τους εἶχε κατὰ συνέπεια στραφεῖ στὴν ὑπαίθρου, στὶς ἀγροτικὲς δηλ. περιοχές, στ' ἀνοχύρωτα χωριὰ καὶ σὲ κάποια μικρὰ φρούρια. Ἡ ἱστορία τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἐπαναλαμβάνεται. Ὅπως στὸν 4ο αἰῶνα, ἔτσι καὶ τώρα θυσιάζονται στὸ βωμὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι, στὸ βωμὸ τῆς Reconquista τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι γιὰ τὴν κατάρκτηση τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰταλίας στεροῦν τὶς δουνάβικες περιοχές ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητο στρατιωτικὸ δυναμικό.

Τὸ μέγεθος τῶν καταστροφῶν τῆς ὑπαίθρου ἀναγκάζει τὸν Ἰουστινιανό, στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς οἰκοδομικῆς πολιτικῆς, νὰ διατάξει τὴν ὀχύρωση καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν. . . οὕτω συνεχῆ τὰ ἐρύματα ἐν τοῖς χωρίοις ἀπεργασάμενος ὥστε ἀγρὸς ἕκαστος ἢ φρούριον ἀποτετόρνενται ἢ τῷ τετελιχισμένῳ πρόσοικός ἐστί. . .². Σημαντικὴ ἡ μνεία τοῦ Προκόπιου σὰν μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἀκόμη πληθυσμοῦ στὶς ἀγροτικὲς περιοχές τῶν βορείων ἐπαρχιῶν. Τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς ὑπαίθρου προορίζονται ὅπωςδὴποτε γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δεδομένου ὅτι ὁ ἀστικὸς κόσμος στὶς περιόδους τῶν ἐπιδρομῶν κατέφευγε στὰ τείχη τῶν πόλεων. Ἐξάλλου στὴν κατασκευὴ αὐτῶν τῶν ἔργων ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες συμμετεῖχαν, ὅπως συνηθίζοταν στὴν ὀψιμὴ Ἀρχαιότητα, καὶ οἱ ἀγρότες. Ἡ ἴδια ἡ ἀνοικοδόμησις τέτοιων φρουρίων καὶ ὀχυρῶν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι οἱ βόρειες περιοχές παρὰ τὶς συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίες δὲν εἶχαν μετατραπεῖ σὲ ἐκτενεῖς ἐρήμους. Στὸ «περὶ κτισμάτων» τοῦ Προκόπιου συναντοῦμε ὀνόματα χωριῶν ἢ οἰκισμῶν γνωστὰ ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ 3ου καὶ 4ου αἰῶνα³.

Βέβαια ἡ μείωσις ποὺ εἶχε ὑποστεί ὁ πληθυσμὸς τους καὶ ἡ κατάρρευσις τῆς οἰκονομίας τους εἶναι γεγονόδες ἀναμφισβήτητοι. Στὰ 559, ὁ ἡγεμόνας τῶν Κουτρίγουρων Ζαβεργὰν σὺν πλείστοις ὁσοῖς ἱππόταις ἐπιδραμὼν καθάπερ

1. . . ταῦτα διαπεπραγμένοι τὰ χωρία ξύμπαντα, τὰ τε Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, ἀδεέστερον ἐληίζοντο, καὶ φρούρια πολλὰ πολιορκία ἐκάτεροι εἶλον, οὔτε τειχομαχῆσαντες πρότερον, οὔτε ἐς τὸ πεδῖον καταβῆναι τολμήσαντες. . . (Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 468). Ἡ φράσις αὕτη ἀπηχεῖ τὴ στρατιωτικὴ πείρα ποὺ ἀπέκτησαν οἱ Σλάβοι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολυαριθμῶν πολέμων τους μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῶν Βουλγάρων ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς ἦταν οἱ ἐμπνευστὲς τῶν ἐπιθέσεων νότια τοῦ Δούναβη, ἐνῶ συχνὰ συμμετεῖχαν καὶ οἱ ἴδιοι σ' αὐτές.

2. Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων, σελ. 107 (Haury).

3. Στὸ ἴδιο, σελ. 125 - 143 (Haury). . . Πρβλ. V. Velkov δ.π., σελ. 64.

χέρσον τὰς δῖνας εἰς τὴν Ρωμαίων ἐπικράτειαν εὐκολώτατα διαβαίνει ἔρημά τε εὐρὼν τὰ ἐκείνη χωρία καὶ μηδενὸς αὐτῷ κωλύματος γιγνομένου ἀνὰ τὰ πρόσω πορευομένου, αὐτίκα δὲ γὰρ Μυσίαν τε καὶ Σκυθίαν παραμεινόμενος τῇ Θράκῃ προσέβαλλεν¹.

Αὐτὴ τὴν εἰκόνα παρουσιάζουν οἱ βόρειες ἐπαρχίαι τῆς Θράκης ἀμέσως μετὰ τὶς μεγάλες σλαβικὲς ἐπιδρομές. Ἡ οἰκονομικὴ τους κατάστασις εἶναι τέτοια πού ἀναγκάζει τὶς βυζαντινὲς Ἀρχές, ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους αἰῶνες, νὰ προχωρήσουν σὲ φορολογικὰς ἐλαφρύνσεις. Σὲ δύο Νεαρές (556 καὶ 575), στίς περιοχὰς πού ἀπαλλάσσονται ἀπὸ κάποια εἶδη φόρων, συγκαταλέγονται οἱ ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἐπαρχιῶν Μυσίας καὶ Σκυθίας².

Διαφορετικὴ παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ κατάστασις στίς ἀγροτικὲς περιοχὰς τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης. Μνημονεύονται συχνὰ χωριά τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Αἰμιμόντα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ τους ἄνθησις καὶ τὸν πολυάριθμο πληθυσμό τους. Τὸ χωριὸ Βέλλουρος (περιοχὴ Ροδόπης) ξεχώριζε γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν πολυανθρωπία του ἐνῶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀχυρώθηκε καὶ πῆρε μορφὴ πόλης³. Λίγο ἀργότερα, στὴν ἐποχὴ τῶν ἀβαροσλαβικῶν ἐπιδρομῶν, ὁ στρατὸς τῆς Θράκης θὰ διασκορπισθεῖ στὰ πλούσια χωριά γιὰ προμήθεια τροφίμων⁴. Ὁ Θεοφ. Σιμοκάττης ἐπισημαίνει σὲ κάποιο σημεῖο τῆς ἀφήγησής του τὴν ὑπαρξὴ πολυάνδρου καὶ πλούσιου χωριοῦ, σὲ ἀπόστασις 25 περίπου χλμ. ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια⁵. Ἡ σπουδαιότητα τῆς Θράκης σὰν κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Πρωτεύουσας μὲ σιτηρά, δὲ μειώθηκε κατὰ τὸν 6ο αἰῶνα. Τὰ χωριά της μαζί μὲ ἐκεῖνα τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Φρυγίας ἀναφέρονται σὰν οἱ βασικὲς πηγὲς προμήθειας σιτηρῶν στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα⁶.

Ἐπανερχόμενοι στίς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴ δυναμικὴ παρουσία στὰ μέσα περίπου τοῦ αἰῶνα τῶν δύο συγγενῶν οὐνικῶν φυλῶν Κουτριγούρων καὶ Οὐτιγούρων⁷. Γιὰ μιὰ

1. Ἀγαθίας, Ἱστορίαι Ε' 11, σελ. 177 (C F H B 2, Keydell).

2. Βλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 59.

3. ... ἦν δὲ τις κώμη ἐν τῇ μεσογείᾳ, Βέλλουρος ὄνομα, πλούτου μὲν δυνάμει καὶ πολυανθρωπία ἴσα καὶ πόλιν, τῷ μέντοι τειχέως οὐδαμῇ εἶναι ληϊζομένοις διηρηκὲς ἐπαρκοῦσα βαρβάρους, ἀγροῖς τε τοὺς ἀμφ' αὐτὴν κειμένους, πολλοῖς γὰρ οὖσι ταῦτό πάσχουσα καὶ αὐτὴν δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος πολίξει τε καὶ ἀποτειγίξει. (Προκόπιος IV, περὶ κτισμάτων, σελ. 143).

4. ... Ῥωμαῖοι δ' ἀπόμαχοι εἰς τὴν Θράκην ἐχέοντο ἀνὰ τὰς κώμας διατρεφόμενοι. . . (Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, Ἱστορίαι, σελ. 230 C. de Boor).

5. ... ἡλίου κεκλικότος στρατοπεδεύεται [ὁ αὐτοκράτωρ Μανρίκιος] ἐπὶ τι ὑπτιον χωρίον τὴν θέσιν, πολυάνδρον τε καὶ ἀφθονίᾳ τῶν εἰς ἐπιτισιμὸν περιρρεόμενον. (σελ. 221, C. de Boor).

6. Βλ. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 137 (Haury).

7. Βλ. Ἀγαθίας, σελ. 177 (C F H B 2, Keydell).— Θεοφάνης σελ. 233-4 (C. de

δεκαετία (550 - 560) πρωτοστατούν στα γεγονότα των Βαλκανίων μέσα από τις έσωτερικές τους διαμάχες και την κατά καιρούς έχθρική τους αντιπαράθεση με την αυτοκρατορία. Για την αντιμετώπισή τους, ο Ίουστινιανός καταφεύγει κατά την προσφιλή τακτική του Βυζαντίου σε παρόμοιες περιπτώσεις, στην υποκίνηση του ενός φύλου έναντι του άλλου με παραχώρηση ειδικών προνομίων και δημιουργία φιλικών σχέσεων άλλοτε με τη μια ομάδα και άλλοτε με την άλλη¹. Στα ειδικά προνόμια περιλαμβανόταν ή παραχώρηση έδαφών νότια του Δούναβη και ή δυνατότητα άγοράς προϊόντων. Από τα έκτενη χωρία του Προκόπιου² σχετικά με τη δράση των δύο φύλων και τη θέση της αυτοκρατορίας απέναντί τους, προκύπτουν δύο σημαντικά για το θέμα μας στοιχεία:

α) το μεγάλο κόστος αυτής της πολιτικής το πλήρωσαν και πάλι οι βόρειες επαρχίες με την απώλεια εφόρων έδαφών τους και τη διάθεση στους βαρβάρους πολλών προϊόντων· β) αντικειμενικός σκοπός των βαρβάρων και ιδιαίτερα των ήγετικων τους κύκλων ήταν ή μόνιμη εγκατάστασή τους σε περιοχές της αυτοκρατορίας που θα τους παρείχαν πλούσια αγαθά και μεγαλύτερη ασφάλεια, δεδομένου ότι στις βόρεια του ποταμού περιοχές κατέφθαναν διαρκώς νέες, ισχυρότερες φυλές.

Θα πρέπει ακόμη να υπογραμμιστεί, ότι οι διπλωματικοί έλιγμοί, εκτός από τα άρνητικά στοιχεία που περιείχαν αυτοί καθαυτοί, πολλές φορές έδιναν στα πράγματα χειρότερη τροπή. Στα 558 - 9 ο Ζαβεργάν, αρχηγός των Κουτριγούρων, ένοχλημένος από τη συμμαχία Βυζαντίου - Ουτιγούρων επιχειρεί μεγάλη εισβολή στη Θράκη κατά τη διάρκεια της οποίας απειλεί την ίδια την Πρωτεύουσα. Η δυναμική επέμβαση του στρατηγού Βελισσάριου και ή καταβολή μεγάλων χρηματικών ποσών για την έξαγορά της ειρήνης απομακρύνουν τον κίνδυνο³. Μετά την έξαγορά της ειρήνης ακολουθεί μια περίοδος έσωτερικών διαμαχών ανάμεσα στα δύο αδελφά φύλα μέχρι την ύποταγή τους στους Αβάρους (568), όποτε διακόπτεται όριστικά ή αυτόνομη τουλάχιστο δράση τους⁴.

Boor).—Ι. Μαλάας, σελ. 490 (Βόνη).—Πρβλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . σελ. 95. Ο V. Beševliev με μια σειρά επιχειρημάτων αντικρούει την άποψη πολλών ιστορικών σύμφωνα με την όποία οι Κουτρίγουροι ταυτίζονται με τους Βούλγαρους της Παννονίας. Υποστηρίζει ότι τα δύο φύλα δεν είχαν εθνική αλλά πολιτική συγγένεια. (β.π., σελ. 97 - 99).

1. Βλέπε, V. Tărkova - Zaimova, *La politique de Byzance*. . . σελ. 37.

2. Βλ. Προκόπιος II, *Υπερ Πολέμων*, σελ. 581, 588 - 9 (Haury).

3. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . , σελ. 96 - 97.

4. Άγαθίας, σελ. 176, 197 (Keydell).—Ι. Μαλάας, σελ. 490 (Βόνη).—Μένανδρος, σελ. 170, 196 - 7, 206 (Exc. de Legationibus, C. de Boor).—Θεοφάνης σελ. 233 - 4 (C. de Boor).

IV

Ἡ ἐμφάνιση τῶν Ἀβάρων στὸ β' μιστὸ τοῦ ἑνὸς αἰῶνα καὶ ἡ ἐξάπλωση τῆς κυριαρχίας τους σ' ὅλες τὶς βόρεια τοῦ Δούναβη περιοχὲς μὲ τὴν ὑποταγὴν ἢ τὴν συμμαχίαν πολλῶν μικροτέρων φυλῶν, ἀνοίγει ἓνα καινούργιο κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῶν Βαλκανίων. Ἡ πολεμικὴ τους δράση γιὰ μιστὸ περίπου αἰῶνα στὶς ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τοὺς Σλάβους θὰ προετοιμάσει τὸ ἔδαφος γιὰ νέες δυσμενέστερες γιὰ τὴν αὐτοκρατορία ἐξελίξεις ποὺ θὰ λάβουν χώρα κυρίως στὸν ἐπόμενον αἰῶνα.

Στὰ ἔκτενῃ κείμενα τῶν ἱστορικῶν τοῦ ἑνὸς αἰ. Εὐάγριου, Μένανδρου καὶ Θεοφύλακτου Σιμοκάττη ὑπάρχουν ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ τους ὁργάνωση, γιὰ τὴν δράση τους στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο, γιὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ μὲ ἄλλους λαούς. Σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς Σκλαβηνοὺς, οἱ Ἀβάροι, ὅπως ἄλλοτε οἱ Οὐννοι, εἶναι λαὸς ὁργανωμένος μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Χαγάνο, ἔχει θεσμούς, στρατὸ, διπλωματία. Μὲ τὸ Βυζάντιο ὑπογράφουν συμφωνίες, συνάπτουν κάποτε συμμαχίες, καθορίζουν σύνορα. Ἐπιβάλλονται εὐκόλα μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τους σ' ἀνοργάνωτα οὐννικὰ φύλα ποὺ συναντοῦν καὶ τὰ καθυποτάσσουν. Σημαντικὸ ρόλο στὶς πολεμικὲς τους ἐπιχειρήσεις θὰ παίζουν οἱ Σκλαβηνοὶ μὲ τοὺς ὁποίους σὲ συμμαχίαν ἢ ἀπλὴν συνεργασίαν θὰ πραγματοποιήσουν σειρὰ ἐπιδρομῶν σ' ὅλη τὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο¹.

Στὰ 558 τοποθετεῖται ἀπὸ τοὺς χρονογράφους τῆς ἐποχῆς ἡ πρώτη ἐπαφὴ Ἀβάρων καὶ Βυζαντινῶν. Ἀβαρικὴ πρεσβεία φθάνει στὴν Πρωτεύουσα καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ γῆ καὶ χρήματα, ὑποσχόμενη ἴσως κάποιες στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες. Ὁ αὐτοκράτορας συμφωνεῖ στὰ ἐτήσια ἐπιδόματα, ἀρνεῖται ὅμως νὰ τοὺς παραχωρήσει γῆ γιὰ ἐγκατάστασιν². Τὴν ἴδια θέσιν θὰ πάρει τέσσερα χρόνια ἀργότερα στὸ νέο αἶτημα τοῦ Χαγάνου Βαϊνανοῦ νὰ ἐγκατασταθεῖ μὲ τὸ λαὸ τοῦ νότια τοῦ Δούναβη³. Οἱ μεταξὺ Γεπίδων καὶ Λογγοβάρδων ἀντιθέσεις καὶ ἡ ἀνάμειξη σ' αὐτὰς τοῦ Χαγάνου μὲ αἶτημα τῶν δεύτερων, θὰ τοῦ ἀνοίξει τὸ δρόμο πρὸς τὰ δυτικὰ. Μέχρι τὸ 572 ἡ δράση του εἶναι ὑποτονικὴ.

Ἡ ἀπογύμνωση ὅμως τῶν δουναβικῶν στρατευμάτων καὶ οἱ πρῶτες ἡττες

1. Γενικὴ βιβλιογραφία γιὰ τοὺς Ἀβάρους βλ. Moravcsik, *Byzantinoturcica* I, σελ. 41 - 42.

2. Βλ. Ἰ. Μυλάας, σελ. 489 (Βόννη). Ὁ Θεοφάνης σελ. 232 (C. de Boor) τοὺς περιγράφει ὡς ἑξῆς: *εἶχον γὰρ τὰς κόμας ὅπισθεν μακρὰς πάνυ, δεδεμένας πνανδίοις καὶ πεπλεγμένας, ἢ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὐννων*. . .

3. Μένανδρος, σελ. 442 - 444 (Exc. de Leg., C. de Boor).— Victor Tonnennensis, σελ. 205 (MGH AA XI, 2) *Ex anno Justinianus princeps legatos gentis Avarorum primus primos suscepit et cum donis maximis temere unde venerant facit*. . . Ἀς σημειωθεῖ ὅτι ὁ χρονογράφος συγχέει τὴ δεύτερη ἀβαρικὴ πρεσβεία μὲ τὴν πρώτη.

τῶν Βυζαντινῶν στήν Περσία θά δώσουν στούς Ἀβάρους τὸ ἔναυσμα γιὰ δυναμικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ στόχο τὴν κατάληψη ἐδαφῶν στήν αὐτοκρατορία. Στὰ 574 ὁ αὐτοκράτορας Τιβέριος, ἀντιμέτωπος μὲ τὴν πραγματικότητα (πλῆθος ἀβαρικῶν στρατευμάτων βρίσκεται ἤδη μέσα στήν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας) ἀναγκάζεται νὰ παραχωρήσει στὸν Βαϊανὸ τὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ Σίρμιο¹. Ἡ ἐγκατάστασή τους στήν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου θά τοὺς ἀνοίξει τὸ δρόμο ὅχι μόνο γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἰδιας τῆς πόλης *clef de voûte des positions balkaniques de Byzance* κατὰ τὸν Lemerle, ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ νέες ἐπιτυχεῖς ἐκστρατεῖες. Κατὰ τὴ διάρκειά τους θά καταστρέψουν πολλὲς μεγάλες πόλεις καὶ θ' ἀπειλήσουν τὴν Κωνσταντινούπολη προελαύνοντας μέχρι τὸ Μακρὸ Τεῖχος².

Οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ἀβάρων ἐνθαρρύνουν τοὺς Σκλαβηγούς. Στὰ 580 - 1 ἐπιχειροῦν τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν πρώτων ἐπίθεσή τους στὰ Βαλκάνια³. Ἡ πτώση τοῦ Σιρμίου (582)⁴ στὰ χέρια τῶν Ἀβάρων ἀφήνει ἐκτεθειμένες τὶς βόρειες ἐπαρχίες καὶ δημιουργεῖ τὶς καλύτερες προϋποθέσεις γιὰ κοινὴ πλέον δράση Ἀβάρων καὶ Σλάβων σ' ὁλόκληρη τὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο. Νά τί παραδίδει σχετικὰ ὁ Ἰωάννης Ἐφέσιος: *anno 3° mortis Iustini regis et regni victoris Tiberii populus maledictus Sclavinorum egressi Hellada totam et regiones Thessalonicae et totius Thraciae parcurrerunt, et urbes et castra multa expugnaverunt, et terram vastaverunt et incenderunt et captivos ex ea abduxerunt et in ea dominati sunt, et in ea in sua dominorum modo iam tempus quattuor annorum impavide considunt*⁵. Κατὰ

1. Βλ. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, σελ. 255 - 6 καὶ P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 289.

2. Σχετικὰ μὲ τὴ σειρὰ καὶ χρονολόγηση τῶν ἀβαρο-βυζαντινῶν πολέμων βλέπε: L. Hauptmann, *Les rapports de Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle*, *Byzantion* 4 (1927 - 8), σελ. 137 - 170.— G. Labuda, *Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves à la fin du VIe siècle*, *Byzantinoslavica* 11 (1950), σελ. 167 - 173.— G. Moravcsik, ὁ.π., σελ. 72 κ.έ.— P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 288 - 295.— P. Goubert, *Les guerres sur le Danube à la fin du VIe siècle d'après Ménandre le protecteur et Théophylacte Simocatta*, *Actes du XIIe Congrès Intern. d'études byzantines*, Βελιγράδι (1964), σελ. 115 - 124.— Μαρίας Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολὴ εἰς τὴν Χρονολόγησιν τῶν ἀβαρικῶν καὶ σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ Μαυρικίου* (582 - 602), *Σύμμεικτα* 2 (1970), σελ. 145 - 182.

3. . . . κατὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος Τιβερίου Κωνσταντίνου Καίσαρος βασιλείας ἐν τῇ Θράκῃ ξυνηρέχθη τὸ Σκλαβηγῶν ἔθνος μέχρι που χιλιάδων ἑκατὸν Θράκῃ καὶ ἄλλα πολλὰ ληΐσασθαι. (Μένανδρος, C. de Boor, σελ. 124).

4. Βλ. Εὐάγγριος, σελ. 208 (Bidez-Parmentier) καὶ Μένανδρος, σελ. 174 - 5 (C. de Boor). Ὁ Ἰουστίνος Β' εἶχε ἀνακαταλάβει λίγα χρόνια πρὶν τὸ Σίρμιο, ἐκδιώκοντας μὲ τὴν βοήθεια τῶν Λογγοβάρδων τοὺς Γεπίδες.

5. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*... σελ. 125 - 6, ὅπου καὶ ἡ πη-

τὴν ἀφήγηση τοῦ Σιμοκάττη, σὲ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές, "Ἀβαροι καὶ Σλάβοι λεηλάτησαν καὶ κατέστρεψαν πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια μεταξὺ τῶν ὁποίων: Σιγγιδόνα, Βιμινάκιο, Λύγούστα, Βονωνία, Ρατιαρία, Ἀππιαρία, Δορόστολο, Ζάλδαπα, Τρόπαιον, Μαρκιανούπολη κλπ.¹ Ἡ παράδοση τοῦ Σιρμίου στοὺς Ἀβάρους ἀποτέλεσε γεγονὸς ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴν μετέπειτα τύχη τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν. Ἀπὸ τότε τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη ἀπειλεῖτο ὅλο καὶ περισσότερο, ἐνῶ τὸ τίμημα τῆς εἰρήνης ἦταν πολὺ μεγάλο².

Παρὰ τὴν τετράχρονη περίοδο εἰρήνης ποὺ θ' ἀκολουθήσει μετὰ τὸ 588 καὶ τὶς ὀργανωμένες ἐπιθετικὰς ἐκστρατεῖες τῶν Βυζαντινῶν στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰῶνα, ἐστεμμένες πολλὰς φορὲς μὲ ἐπιτυχία, οἱ βόρειες ἐπαρχίες δὲν θὰ μπορέσουν νὰ συνέλθουν. Ἡ οἰκονομία τῶν ἀστικῶν κυρίως κέντρων ἔχει διαλυθεῖ· ὁ πληθυσμὸς τοὺς ἔχει ὑποστεί τὴ μεγαλύτερη ὥς τώρα φθορά. Ἡ περιγραφή τῆς πολιορκίας καὶ παράδοσης τοῦ Σιρμίου δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀπόγνωσης στὴν ὁποία ἔφθαναν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων κατὰ τὶς ἀβαρο-σλαβικὰς ἐπιδρομές. . . πιεζομένων τοιγαροῦν τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ λιμῶ μεγίστῳ, ἤδη τε ἀπτομένων ἀθεμίτων τροφῶν τῷ ἐστερηθῆναι τῶν ἀναγκαίων καὶ γεγεφρωθῆναι τὴν διάβασιν τοῦ Σαοῦ. . . ὀλοφρυομένων τε καὶ ἐς τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας ἐξωλισθηκότων, καταμεμφομένων τε τοῖς Ρωμαίων ἡγεμόσι. . . Τιβέριος ὁ βασιλεὺς. . . αἰρετώτερον ἡγησάμενος μὴ συναίμαλυνεσθῆναι τῇ πόλει τῶν οἰκητόρων τὸν ὄμιλον, ἐν γράμμασι κελεύει Θεόγνιδι καταλῦσαι τὸν πόλεμον ἐπὶ σπονδαῖς ὥστε ὑπεξελεθεῖν παμπληθεῖ τοὺς τῇδε οἰκοῦντας, μηδὲ ἐπιφερομένους τῶν οἰκείων ἢ μόνον τὸ ζῆν καὶ παρσυχῶν οὕτω περιβόλαιον ἐν. . .³. Ὁ πληθυσμὸς λοιπὸν τῶν ἀστικῶν κέντρων, ποὺ ὑπῆρξαν ὁ κύριος στόχος τῶν Ἀβάρων, μειώθηκε σημαντικὰ ὅχι μόνον ἐξαιτίας τῶν θυμάτων τοῦ πολέμου καὶ τῶν «μυριάδων» αἰχμαλώτων ἀλλὰ καὶ λόγω τῶν ἀθρόων θανάτων ποὺ ἐπῆρχοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιδημίες ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσαν.

Τὸ κλίμα ἀνασφάλειας στὶς βόρειες ἐπαρχίες ἦταν τόσο ἔντονο ποὺ δημιούργησε ρεῦμα προσφυγιᾶς πρὸς τὰ νότια. Στὰ «Θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου» μνημονεύονται πρόσφυγες τῆς Θεσσαλονίκης, προερχόμενοι ἀπὸ τὶς πόλεις

γῆ. Ὁ I. Nestor (*La pénétration des Slaves dans la péninsule balkanique et la Grèce Continentale*, RESEE I (1963) 1 - 2, σελ. 50) ἀμφισβητεῖ τὴν ἀξιοπιστία τῆς πηγῆς μὲ σειρὰ ἐπιχειρημάτων καὶ διατυπώνει τὴν ἀποψη, ἀντικρούοντας ἄλλους ἱστορικούς, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἐγκατάσταση Σλάβων στὴ Βαλκανικὴ ἀλλὰ γιὰ μεγάλης διάρκειας ἐπιδρομή.

1. Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 46 - 7, 54 - 5, 101, 126 (C. de Boor).— Πρβλ. Θεοφάνης, σελ. 252 - 3, 257 - 8 (C. de Boor)

2. Στὴ συνθήκη εἰρήνης ποὺ ὑπογράφηκε μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Ἀβάρων στὰ 584 καθορίσθηκε τὸ ποσὸ τῶν 100.000 χρυσῶν νομισμάτων ὡς ἐτήσια ἀποζημίωση πρὸς τοὺς Ἀβάρους. Βλ. P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 290.

3. Μένανδρος, σελ. 174 - 5.

Ναϊσσό και Σερδική, τις Δουναβικές χώρες, την Παννονία, Δαρδανία κλπ.¹ Στην Αγκόνα της Ιταλίας κατέφευγαν πρόσφυγες από το Δορόστολο την ίδια εποχή, μεταφέροντας τα λείψανα του μάρτυρα της πόλης Δάσιου.² Από την άλλη πλευρά, όταν η πρόθεση των Σλάβων για μόνιμη εγκατάσταση σε έρημες περιοχές των παραδουναβίων επαρχιών είχε καταστεί άπροκάλυπτη³, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες του β' μισού του 6ου αι. διαβλέποντας ίσως τις μελλοντικές διαστάσεις του προβλήματος, προχώρησαν σε εποικισμούς αγροτικών περιοχών μεταφέροντας γεωργούς από τη Μικρά Ασία και στρατιώτες με τις οικογένειές τους από την Αρμενία⁴. Η διαδικασία της σταδιακής ανεπίσημης εγκατάστασης μικρών σλαβικών ομάδων άρχισε στα τελευταία χρόνια του 6ου αιώνα⁵. Θα ένταθιεί στις αρχές του 7ου, μετά την αϊφνίδια διακοπή της επιθετικής πολιτικής του Μαυρίκιου, και θ' άρχίσει να παίρνει μεγάλες διαστάσεις κυρίως από την βασιλεία του Ηράκλειου, όταν η προσοχή της αυτοκρατορίας θα στραφεί στ' ανατολικά, στους Πέρσες και τους Άραβες.

1. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 59.

2. Βλ. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes*, Παρίσι (1918), σελ. 112.

3. Μέχρι αυτή την εποχή ο τρόπος που οι βυζαντινές Άρχές αντιμετώπιζαν τις σλαβικές επιδρομές δεν διέφερε από εκείνον της αντιμετώπισης των άλλων βαρβάρων. Όταν δηλαδή ο θόρυβος των επιδρομών τους έφθανε ως την Πρωτεύουσα, ο αυτοκράτορας έστελνε στρατιωτικές δυνάμεις για να τις αποκρούσει. Άν στο μεταξύ κάποιες ομάδες τους φαίνονταν διατεθειμένες να συνδεθούν «φιλικά» με τους Βυζαντινούς οι τελευταίοι έσπευδαν να τους δεχθούν ως «συμμάχους» της αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστική η περίπτωση των Άντων, τους οποίους ο Ίουστινιανός εγκατέστησε στην πόλη Turis. (Προκόπιος II, Έπερ πολέμων, σελ. 359). Βέβαια, άνάμεσα στις επιδρομές των Σλάβων και εκείνες των άλλων βαρβάρων εισβολέων υπήρχε μιá ουσιαστική διαφορά. Οι σλαβικές επιδρομές ήταν πολύ συχνές και ο άριθμός των εισβολέων μεγάλος.

4. Βλ. V. Tǎrkova-Zaimova, ό.π., σελ. 38.

5. Πρόκειται για όλιγάριθμες ομάδες, οι όποιες αποσπώντο από τον κορμό των σλαβικών στρατευμάτων κατά την υποχώρησή τους βόρεια του ποταμού και κατέφευγαν σε απομειωμένες όρεινες περιοχές. Είναι δύσκολο να ισχυρισθεί κανείς ότι έγινε πραγματική εγκατάσταση Σλάβων στα Βαλκάνια πριν από το 602. Οι όργανωμένες επιθετικές επιχειρήσεις του Μαυρίκιου εναντίον των Άβαροσλάβων μετά το 593 στην περιοχή του Δούναβη και οι επιτυχείς εκστρατείες των στρατηγών του βόρεια του ποταμού εναντίον της «Σκλαβηνίας», δεν θα δικαιολογούσαν τέτοιους ισχυρισμούς. Δύο άναφορές του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη άπηχούν την ισχυρή θέληση του αυτοκράτορα Μαυρίκιου να προφυλάξει με κάθε τρόπο το σύνορο του Δούναβη από την υποβόσκουσα σλαβική έπιβουλή. α) Στα 592... ό στρατηγός υπό του βασιλέως παρά τον Ίστρον επέμπετο, όπως τα των Σκλαβηνών γένη διανήξασθαι τον ποταμόν κωλύμενα άφοβίαν άκοντα τη θράκη παράσχοντο· έφασκε γάρ ο αυτοκράτωρ τῷ Ποίσιω, ούκ αν ήρμεσίη το βάρβαρον, ει μη τον Ίστρον ες τα μάλιστα το Ρωμαϊκόν περιφρουρήσιτο... β) Στα 600... διομολογείται Ρωμαίοις και Άβάροις ό Ίστρος μεσίτης, κατά δε Σκλαβηνών έξουσία τον ποταμόν διανήξασθαι... (σελ. 230 και 273, C. de Boor).

Οἱ ὑλικές καταστροφές καὶ οἱ σημαντικὲς ἀνθρώπινες ἀπώλειες ποὺ προκάλεσαν οἱ πόλεμοι καθὼς καὶ ἡ συνεχὴς παραμονὴ βυζαντινῶν στρατευμάτων στὶς δουναβικὲς ἐπαρχίες ἦταν φυσικὸ νὰ ὀδηγήσουν σὲ πλήρη ἀποδιοργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν πόλεων καὶ σὲ ἀπίσχυση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἀναγνωρίζοντας τὴν κατάστασι αὐτή, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. ἐκδίδουν Διατάγματα μὲ τὰ ὁποῖα προβαίνουν σὲ φορολογικὲς ἀπαλλαγές, μειώσεις εἰσφορῶν ἢ ἔστω διευκολύνσεις ὡς πρὸς τὸν χρόνον καταβολῆς τῶν φόρων στὸ Δημόσιον. Μὲ διάταγμα τοῦ 566, ὁ Ἰουστῖνος Α' ἀπαλλάσσει ὅλους τοὺς πολῖτες τῆς Ἰλλυρίας, Μυσίας καὶ Σκυθίας ἀπὸ τὰ ὀφειλόμενα τῷ δημοσίῳ ἐλλείμματα μέχρι τῆς octavas (ὄγδοο φορολογικὸ ἔτος)¹.

Τὴν εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς κατάρρευσης τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἀντανάκλᾳ σαφέστερα παρόμοιο διάταγμα ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 575, ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριο. Παραθέτουμε μέρος τοῦ περιεχομένου του. . . *Ἴσμεν τοίνυν τὰς ἐπαλλήλους τε καὶ πολυτρόπους τῶν ἀνθρώπων φθορὰς εἰς τοσοῦτον τὰς κτήσεις καταγαγεῖν ἀπορίας, ὥστε μήτε προσόδους εἰσάγειν δύνασθαι τοῖς κεκτημένοις μήτε μὴν τὰς τῶν δημοσίων ἀντάρκως εἰσκομίζειν φορὰς, καὶ ταῦτα στρατιωτικῆς τε καὶ ἄλλης κατὰ τὸ ἀναγκαῖον προϊόνσης δαπάνης ἐπικειμένης καὶ σφόδρα καὶ συνωθούσης ἡμᾶς πολλοῖς περιορρομένους πολέμοις συχνὰς ποιεῖσθαι χρημάτων τὰς ἐπιδόσεις. ἐμεριμνήσαμεν οὖν ἱκανῶς, πῶς ἂν γένοιτο καὶ τὴν χρεῖαν πληρῶσαι καὶ τῶν ὑπηκόων τὴν ἔνδειαν θεραπεῦσαι. . . προσάγομεν. . . καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος δωρεάν, δι' ἧς concedimus γεωργοῖς τε καὶ συντελεσταῖς ἅπασι (ταυτὸν δὲ ἔστιν εἶπεῖν τοῖς τῶν χωρῶν κυρίοις) *integrum unum canonem* τῶν δημοσίων φόρων εἰς *quadriennium* διαιρουμένης, τουτέστι τῆς μὲν εἰσελευσομένης ἐνάτης ἐπινεμήσεως τετάρτην τούτου μοῖραν, τῆς δὲ μετὰ τούτων δεκάτης τοσοῦτον ἕτερον μέρος, ὁμοίως, καὶ τῆς ἐνδεκάτης «καὶ δωδεκάτης» ἐπινεμήσεως ἀνὰ τετάρτην μοῖραν, συναπομείοντες καὶ τὰς ὁποσοῦν ὑπὲρ τούτων παρεχομένας τισὶ συνηθείας. Ἀφίμεν δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐλλείματα τοῦ φθάσαντος χρόνου μέχρι πέρας τῆς ἄρτι παρελθούσης *quintae* ἐπινεμήσεως, καὶ θεσπίζομεν μηδεμίαν εἰσπραξίν γενέσθαι τῶν παρ' ἡμῶν φιλοτιμηθέντων εὐσεβῶν τελεσμάτων, εἴτε τὴν μερίστην ἀρχὴν ὅρᾳ ταῦτα τῶν ἀνατολικῶν ἱερῶν πραιτωρίων εἴτε τὴν παρ' Ἰλλυριοῖς ἐπαρχότητα ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν νήσων καὶ τῶν ἐπὶ Σκυθίας τε καὶ Μυσίας στρατιωτικῶν ταγμάτων ἢ τὰς θείας ἡμῶν λαογιτιόνας ἢ καὶ ἄλλην ἀρχήν. . .².*

Τὴν οἰκονομικὴ κρίσι τῶν βαλκανικῶν ἐπαρχιῶν δὲν μαρτυροῦν μόνο τὰ προαναφερθέντα αὐτοκρατορικὰ μέτρα. Ἡ ἀπουσία ἀγορῶν-ἐμπορικῶν κέν-

1. Corpus Juris Civilis, Novellae, σελ. 722 (ἐκδ. Schoell - Krall)

2. Στὸ ἴδιον, σελ. 749 - 750

τρων κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη ἢ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἀπόλυτη σιγὴ τῶν πηγῶν γιὰ ὅποιαδὴποτε ἐμπορικὴ δραστηριότητα στὴν περιοχὴ, στὸ β' μιστὸ τοῦ ὅτου αἰῶνα ἀπηχοῦν ἕμμεσα τὴν ἴδια κατάσταση. Οἱ συνεχεῖς πολιορκίαι καὶ καταστροφές τῶν ἀνθηρῶν ἄλλοτε οἰκονομικῶν κέντρων καὶ ἡ πληθυσμιακὴ ἀπογύμνωση τῆς ὑπαίθρου περιόρισαν στὸ ἐλάχιστο τὴ δυνατότητα παραγωγῆς ντόπιων βιοτεχνικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ ἀνεπάρκειά τους γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν δὲν ἄφηνε βεβίαιως κανένα περιθώριο γι' ἀνταλλαγὴ τους μὲ ξένα. Ἡ μὴ λειτουργία ἀγορῶν κοντὰ στίς περιοχές τους δὲν ἐπέτρεπε στοὺς Ἀβάρους τὴν εὐκόλη καὶ ἄμεση προμήθεια βυζαντινῶν προϊόντων, δυνατότητα ποὺ εἶχαν ἄλλοτε οἱ προκάτοχοί τους λαοὶ Γότθοι καὶ Οὔννοι. Οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγές μεταξὺ Ἀβάρων καὶ αὐτοκρατορίας περιορίζονταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στοὺς ἡγετικούς τους μόνο κύκλους, καὶ διεξάγονταν σὲ ἐπίπεδο πρέσβειων. Συχνά, Ἀβάροι πρέσβεις προμηθεύονταν κατ' ἐντολὴ τοῦ ἡγεμόνα τους βυζαντινὰ προϊόντα ἀπὸ τὴν Πρωτεύουσα στὴ διάρκεια τῶν διπλωματικῶν τους ἀποστολῶν, καταβάλλοντες γιὰ τὴν ἀγορὰ τους μέρος ἀπὸ τὸν ἐτήσιο φόρο ποὺ εἰσέπρατταν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο¹.

Χαρακτηριστικὸ φαίνόμενο τῆς ἐποχῆς ἡ ἀνεπάρκεια τροφίμων στὰ στρατόπεδα καὶ ἡ πλήρης ἀδυναμία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης νὰ συμβάλλουν στὸν ἀνεφοδιασμό τους. Οἱ ἀφηγήσεις τῶν χρονογράφων Θεοφυλ. Σιμοκάττη καὶ Θεοφάνη σχετικὰ μὲ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας² (πόλη τῆς θρακικῆς Μυσίας) καθιστοῦν καταφανεὲς τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖο ἔχει ὀδηγηθεῖ ὁ πληθυσμὸς καὶ ὁ στρατὸς τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν. . . *Ρωμαῖοι τοιγαροῦν καὶ οἱ βάρβαροι εἰς τὰ περὶ Τομέαν τὴν πόλιν στρατοπεδεύοντες ὥρας ἐπυρνομένης χειμῶνος οὐδαμῶς τὸν χάρακα διελύσαντο. Τοῦ δὲ ἥρος ἀνίσχοντος λιμὸς τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέσκηπεν. . . τοῦ τε λιμοῦ τοὺς Ῥωμαίους καταπιέζοντας, παραδόξῳ προνοίᾳ τινὶ ὁ Χαγάνος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρεσβεύεται, ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν λύσιν τῷ λιμῷ ἐπιθεῖναι. . . ἀμάξας τοιγαροῦν ὁ Χαγάνος ἐπισιτισμῶν λιμώττουσι τοῖς Ῥωμαίοις παρέχετο. . .*³

Στὸ χωρίο ποὺ παραθέσαμε προβάλλουν δύο διαφορετικὲς εἰκόνες: ἀπὸ τὴ μιὰ ἡ ἀνέχεια καὶ ὁ λιμὸς ποὺ μαστιῖζει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα· ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ δυνατότητα τοῦ Ἀβάρου ἡγήτη λύσιν τῷ λιμῷ ἐπιθεῖναι. Ὁ Θεοφάνης⁴ ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ Σιμοκάττη γιὰ

1. Βλ. Σοφίας Πατούρα, *Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία*. . . σελ. 357 - 358.

2. Γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ Gh. Stefan, *Tomis et Toméa, à propos des luttes entre byzantins et Avars à la fin du VIe siècle de notre ère*. Dacia N. S. 11 (1967), σελ. 253 - 258.

3. Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 267 - 268 (C. de Boor).

4. . . τῆς δὲ ἐορτῆς τοῦ πάσχα καταλαβοῦσης, καὶ τῶν Ῥωμαίων λιμῷ τηκομένων, ἀκηκοὺς ὁ Χαγάνος τῷ Πρίσκῳ ἐδήλου ἀμάξας ἐκπέμψαι πρὸς αὐτόν, ὅπως δαπανήματα

τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ἀναφερόμενος στὸ ἴδιο περιστατικό, ἀνεβάζει τὸν ἀριθμὸ τῶν γεμάτων μὲ τρόφιμα ἀμαζῶν ποὺ ἔστειλε ὁ Χαγάνος στὸ διοικητὴ τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων σὲ τετρακόσιες. Ἡ ἔμφαση ποὺ δίνει ὁ χρονογράφος τοῦ 9ου αἰ. στὴν περιγραφή τοῦ περιστατικοῦ ἀλλὰ καὶ μόνη ἢ ἐπισήμανση τοῦ γεγονότος ἀξιοποιοῦν στὸ ἔπακρο τῆ μαρτυρία τῆς πρώτης πηγῆς. Ἡ φράση τοῦ Σιμοκάττη *παραδόξῳ προνοίᾳ τινὶ ὁ Χαγάνος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρεσβεύεται ἀπηχεῖ τὴν ἀπόγνωσιν* στὴν ὁποία εἶχαν περιέλθει οἱ Βυζαντινοὶ καὶ τὴν ἀνακούφιση ποὺ αἰσθάνθηκαν στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν προσφορά τῶν Ἀβάρων.

Ἐπισημαίνουμε ἐδῶ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίση τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 6ου αἰῶνα δὲν πλήττει μόνον τὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες. Ἡ ἴδια ἢ Πρωτεύουσα εἶναι ἀνίκανη ν' ἀντιδράσει. Ἡ *σιτοδεία* καὶ ὁ λιμὸς ποὺ ἐνέσκηπεν στὴν Κωνσταντινούπολη στὰ 601 προκάλεσαν τὴ στάση τοῦ ὄχλου καὶ τὸ δημόσιον λιθοβολισμὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μαυρίκιου¹.

Ἡ ἀδυναμία τῆς Πρωτεύουσας νὰ συντηρήσει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα νότια τοῦ Δούναβη, μέσα δηλαδὴ στὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας, ἀναγκάζει ἴσως τὸν Μαυρίκιον νὰ διατάξει στὰ 602 τὸν ἀδελφὸ του Πέτρο (διοικητὴ τῶν θρακικῶν στρατευμάτων) ἐν τῇ τῶν Σκλαβινῶν χώρᾳ τὸν λαὸν παραχειμάσαι². Περισσότερο ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς ἐπιτυχίες ἐναντίον τῶν Σλάβων βόρεια τοῦ Δούναβη, τὴν ἀπόφασιν, πιστεύουμε, τοῦ αὐτοκράτορα νὰ διαχειμάσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ «Σκλαβηνία» τὴν ὑπαγόρευσε τὸ ὀξὺ πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσός τους³. Τὴν ἀποψὲς μας ἐνισχύει σημαντικὰ μιὰ χαρακτηριστικὴ φράση τοῦ Θεοφάνη: *Μαυρίκιος δὲ τῷ Πέτρῳ ἐπὶ ὁχλοῦ διαγραμμάτων περᾶσαι τὸν Ἰστρον καὶ τὰς χειμερινὰς ἀποτροφὰς τοῦ λαοῦ ἐκ*

ἀποστείλῃ αὐτοῖς, ἵνα μετὰ ἱλαρότητος τὴν ἐαυτῶν ἐορτὴν ἐκπληρώσασιν τετρακοσίας τοῖνον ἀμάξας πληρώσας τούτοις ἐξέπεμψεν (Θεοφάνης Χρονογραφία, σελ. 278 C. de Boor).

1. Βλ. Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 291.

2. Βλ. Θεοφάνης, σελ. 286 καὶ Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 293.

3. Ὡς σημειωθεῖ ὅτι ὡς τώρα δὲν ἔχει, ἀπ' ὅσο γνωρίζουμε, τεθεῖ τὸ πρόβλημα σὲ τέτοια βάζη. Οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ-ἐρευνητές, παρακάμπτοντας τὴν ἴδια τὴν ἀπόφασιν, σχολιάζουν καὶ κρίνουν μόνον τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ P. L e m e r l e (ἔ.π., σελ. 292) ἐκφράζει μὲ κάποια ἐπιφύλαξιν τὴν ἀποψὲς ὅτι ὁ Μαυρίκιος «allait-il ajouter à la gloire d'avoir vaincu les Perses, celle d'une victoire décisive sur les Avaro-Sclavènes, et d'un rétablissement durable de la frontière danubienne». Ὁ I. N e s t o r (ἔ.π., σελ. 65) ἐπισημαίνει τὴν διακοπὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Μαυρίκιου χωρὶς ν' ἀνατρέχει στὶς αἰτίες ποὺ τὴν προκάλεσαν. Ὁ P. G o u b e r t (ἔ.π., σελ. 124) δὲν σχολιάζει τὴ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα νὰ διαχειμάσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ Σκλαβηνία ἐνῶ κρίνει τὶς συνέπειές της. Διερωτᾶται ἂν, ὄντας ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τοῦ Δούναβη ὁ ἴδιος ὁ Μαυρίκιος, «la face du monde n'aurait pas été changée». Καταλογίζει τὴν δυσάρεστη ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων στὴν ἀνικανότητα τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ Πέτρου. Ἐμεῖς κρίναμε ἀπαραίτητη ὅχι μόνον τὴν ἐπισήμανσιν τῆς διαταγῆς ἀλλὰ κυρίως τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰτιῶν ποὺ ὡδήγησαν σ' αὐτή.

τῆς τῶν Σκλαυνῶν χώρας ἀρύσασθαι, ὅπως μὴ δημοσίας σιτήσεως ἀναγκασθῇ τοῖς Ρωμαίοις παρασχεῖσθαι¹. Ὁ αὐτοκράτορας λοιπὸν ἐμμένει στὴν ἀπόφασή του γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ παράσχει στὰ στρατεύματα δημόσια σίτηση.

Οἱ ἀναφορὲς στὴν δημοσίαν σίτησιν, καὶ στὴν ἀναζήτηση χειμερινῶν ἀποτροφῶν στὴ Σκλαβηνία ὑπονοοῦν βεβαίως τὴν πλήρη ἀδυναμία τῶν βαλκανικῶν ἐπαρχιῶν νὰ συντηρήσουν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στρατεύματα. Οἱ προσδοκίες τοῦ Μαυρίκιου γιὰ ὑπακοὴ καὶ ἀνταπόκριση στὰ προστάγματά του στηρίζονται μᾶλλον στὸν ἐνθουσιασμό πού ἐπικρατεῖ στὶς τάξεις τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὶς συνεχεῖς τοὺς νίκες ἐπὶ τῶν Σκλαβηνῶν βόρεια τοῦ ποταμοῦ. Οἱ προσδοκίες του ὅμως διαψεύδονται. Ἡ λαθρασμένη ἐκτίμησή του ὡς πρὸς τὶς πραγματικὲς διαθέσεις τοῦ στρατοῦ, ἀποβαίνει μοιραία γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸ σύννορο τοῦ Δούναβη.

Τὰ στρατεύματα στασιάζουν καὶ ἀνακηρύσσουν αὐτοκράτορα τὸν ἐκαστόνταρχο Φωκά². . . . καὶ κύριος τῶν σκήπτρων ὁ τύραννος προχειρίζεται, καὶ κρατεῖ τῆς εὐδαιμονίας ἢ συμφορὰ, καὶ λαμβάνει τὴν ἑναρξιν τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα τῶν Ρωμαίων ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀτυχήματα³.

Ἡ συμφορὰ καὶ τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα ἀτυχήματα πού προκαλεῖ ἡ ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Φωκά κυτοῦν ἄμεσα καὶ κύρια τὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες. Ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου στὸ Δούναβη καὶ ἡ ὑποχώρησις τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν στρατευμάτων ἀνοίγουν τὸ δρόμο στοὺς καιροφυλακτοῦντες Σλάβους. Ἡ βαθμιαία καὶ προγραμματισμένη διείσδυσή τους στὰ Βαλκάνια στὶς ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰῶνα ἀρχίζει ν' ἀποκτᾷ μιὰ γενικὴ καὶ πραγματικὴ ἱστορικὴ σημασία.

Θεωρώντας τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἐγκατάστασης τῶν Σλάβων μέσα στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο σὰν ἀπαρχὴ μιᾶς νέας ἱστορικῆς περιόδου τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βορρᾶ κρίνουμε σκόπιμο, συνοψίζοντας τὰ ὅσα ἐκτενῶς ἀναλύσαμε παραπάνω, νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἑξῆς: Οἱ κοινωνικο-οικονομικὲς καὶ δημογραφικὲς συνθῆκες πού ἔχουν διαμορφωθεῖ στὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς Θράκης στὰ τέλη τοῦ 6ου - ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰῶνα συνιστοῦν βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ κάθε εἶδους ἐποικισμό τῆς περιοχῆς νόμιμο ἢ παράνομο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη

1. Βλ. Θεοφάνης, σελ. 286. Τὴν ἴδια πληροφορία βρίσκουμε στὸ Σιμοκάττη, διατυπωμένη ὡς ἑξῆς: ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπὶ ὧν δι' ἐπιστολῶς τὸν Πέτρον τὸν ποταμὸν διαπεραιωσάμενον τὰς δυνάμεις τῆς τῶν βαρβάρων γῆς ἐπιβῆναι, τὰς τε τῶν στρατοπέδων ἀποτροφὰς αὐτόθεν τοὺς Ρωμαίους ἀρύσασθαι, ἐγκοπὴν τε δημοσίων σιτήσεων ἐντεῦθεν τῷ πρυτανεῖω παρέχεσθαι, (σελ. 295, C. de Boor).

2. Βλ. P. Goubert, *Causes et conséquences de la révolution de 602*, Actes du Xe Congrès Intern. d'études byzantines, Istanbul 1955, σελ. 216 - 218.— Τοῦ Ἰδίου, *Autour de la révolution de 602*, *Orientalia Christiana Periodica* 33 (1967), σελ. 604 - 619.

3. Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 303.

πλευρά ή άνωμαλία, τήν όποία κατά τήν άποψή μας¹ προκάλεσαν κατεξοχήν οί συνθήκες του Δούναβη στο άνώτατο επίπεδο τής πολιτικής ήγεσίας τής αυτοκρατορίας, δίνει τό έναυσμα στους Σλάβους, οί όποιοι από τό β' μισό του 6ου αι. είχαν εκδηλώσει διαθέσεις έποικισμού στα Βαλκάνια, να πραγματοποιήσουν τά σχέδιά τους.

Είναι προφανές ότι τό έξασθενημένο στρατιωτικά και όχυρωματικά έκτενές δουνάβιό *limes* και ή εγκατάλειψη όρισμένων άγροτικών περιοχών από τους φυσικούς προστάτες τους (δηλ. τόν πληθυσμό τους) δέν μπορούν να άποτελέσουν ούσιαστικό εμπόδιο στο δρόμο των «είρηνικών» εισβολών του 7ου αιώνα. Οί ευνοϊκές για τά σχέδιά τους προϋποθέσεις έχουν δημιουργηθεϊ. 'Η δυσμενής για τήν αυτοκρατορία συγκυρία τής πραξικοπηματικής άλλαγής τής έξουσίας και τής αίφνίδιας διακοπής τής έπιθετικής πολιτικής της στο Δούναβη, τούς δίνει τήν εύκαιρία να τς άξιοποιήσουν.

ΣΟΦΙΑ ΠΑΤΟΥΡΑ

151. Βλέπε πιο πάνω, σελ. 349 και σημ. 3.

